

De Actieve Welvaartsstaat: vaart de werknemer er wel bij?

Dossiers van het ABVV-Brussel

nr. 9

December 2006

Voorwoord

door
*Philippe
Van
Muyllder,
Algemeen
Secretaris
van het
ABVV-
Brussel*

Op de Vakbondsraad van 16 november 2005 probeerden we inzicht te krijgen in de omvorming van het werk in België en vooral dan in ons Gewest. We stelden vast dat **het verdwijnen van de industrie** de organisatie van de arbeidsbetrekkingen overhoop gooit, voor meer onzekere banen zorgt en de “verdeling” van de werknemers in de hand werkt. Samen dachten wij na over mogelijk syndicaal weerwerk¹.

Deze analyse leidt bijna zonder omwegen naar de vraag: **wat doet de staat of wat kan de staat doen aan deze omvorming?** Sinds enkele jaren gaat het sociale beleid, zowel in België als in Europa, min of meer expliciet uit van het idee “Actieve Welvaartsstaat”. Dit begrip wordt soms enthousiast onthaald en niet alleen aan de rechterzijde van het politieke spectrum – ook de linkerzijde wijst het niet af. Het is een eerder vaag begrip. Een omstreden begrip ook, want het wordt gebruikt om hervormingen te rechtvaardigen die vaak strijdig worden geacht met de belangen van de werknemers.

Ter gelegenheid van 1 Mei 2006, vergaderde het ABVV-Brussel in een vakbondsraad op 26 april 2006 en gaf zo, in de aanloop naar het Statutair Congres op 15 mei 2006, de aanzet tot het debat. Dit nieuwe dossier **“De Actieve Welvaartstaat: vaart de werknemer er wel bij?”** wil de nodige elementen aandragen om deze vraag te beantwoorden.

In de inleiding wordt het concept Actieve Welvaartsstaat omschreven aan de hand van de belangrijkste argumenten van de voorstanders en van de maatregelen die in dit kader al genomen zijn. We gaan ook na wat er voor de arbeidswereld op het spel staat.

In het eerste deel nemen drie deskundigen het concept ‘Actieve Welvaartsstaat’ onder de loep:

> Corinne GOBIN, van het Instituut voor Sociologie van de ULB, schetst de evolutie van de naoorlogse sociale staat tot de huidige Actieve Welvaartstaat.

> Gabriel MAISSIN, econoom aan de UCL, gaat nader in op de economische en sociale inzet van deze evolutie.

> Jean FANIEL, wetenschappelijk medewerker aan de ULB, analyseert de gevolgen van deze evolutie voor de arbeidswereld.

In het tweede deel komen de actoren van de Actieve Welvaartsstaat aan het woord:

> Frank VANDENBROUCKE, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming, is een van de denkers achter de Actieve Welvaartsstaat in België. Hij heeft bijgedragen tot de hervorming van de werkloosheidsverzekering.

> Yvan MAYEUR, volksvertegenwoordiger en voorzitter van het OCMW van de Stad Brussel, heeft bijgedragen tot de hervorming van het bestaansminimum.

> Patrick BORIBON, Directeur-Generaal van de R.V.A. maakt de balans op van het plan voor begeleiding en activering van het zoekgedrag van werklozen.

> Marc THOMMES, ondervoorzitter van de *Conseil de l'Education et de la Formation* (Franse Gemeenschap) bekijkt de Actieve Welvaartsstaat vanuit de optiek van het levenslang leren.

> Gaston DEMAN, Adjunct-Directeur-Generaal van de VDAB geeft als concreet voorbeeld het nieuwe platform van de VDAB: “Mijn loopbaan”.

> Yves MARTENS, medewerker van het Collectief ‘*Collectif Solidarité contre l'Exclusion*’ (Collectief Solidariteit tegen uitsluiting) toont aan hoe de Actieve Welvaartsstaat de jacht op werklozen kan openen.

> Tot slot wijzen we nog op enkele grondige wijzigingen die de Actieve Welvaartsstaat aan ons sociaal systeem heeft aangebracht.

Als besluit wordt er even stilgestaan bij enkele discussiepunten waarrond een vakbondstandpunt kan worden opgebouwd: namelijk een grondige kritiek op de activiteitsgraad, voorrang aan de bestrijding van werkloosheid en uitsluiting, en tenslotte verdedigen we het idee van een *collectief* loopbaanbeheer.

¹ Zie ons dossier nr. 8 *Kentering in de industrie en omvorming van het werk: welke syndicale aanpak voor het ABVV-Brussel?*, februari 2006.

Inleiding	4
Uitdagingen voor de arbeidswereld	4
Het plan	5
De inzet	6
Deskundigen aan het woord	
De Actieve Welvaartsstaat: een politieke UFO? Door Corinne GOBIN, Directrice van GRAID, Institut de Sociologie, ULB	7
De economische en sociale inzet Door Gabriel MAISSIN, Econoom, UCL	13
De dominostenen van de onzekerheid Door Jean FANIEL, Assistent in de Politieke Wetenschappen, ULB	18
Het standpunt van de actoren	
Interview met Frank VANDENBROUCKE, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming	22
Interview met Yvan MAYEUR, Voorzitter van het OCMW van de Stad Brussel	25
Interview met Patrick BORIBON, Directeur-Generaal, R.V.A.	29
Levenslang leren: hefboom voor een nieuw sociaal compromis? Door Marc THOMMÈS, Ondervoorzitter van de <i>Conseil de l'Éducation et de la Formation</i> , Adjunct-Directeur-Generaal van Bruxelles Formation	31
Een concreet voorbeeld: het project "mijn loopbaan", het nieuwe platform van de VDAB Door Gaston DEMAN, Adjunct-Algemeen Directeur van de VDAB	38
Hoe zal de Actieve Welvaartsstaat de werklozen in België een loer draaien? Door Yves Martens, medewerker van het <i>Collectif Solidarité</i> <i>Contre l'Exclusion</i> (Collectief Solidariteit tegen Uitsluiting) en woordvoerder van het Platform "Stop de Jacht op Werklozen".	39
Interview met Philippe VAN MUYLDER, Algemeen Secretaris van het ABVV-Brussel	43
Besluit: enkele syndicale krijtlijnen	47
1. Een grondige kritiek op de doctrine van de activiteitsgraad	47
2. Voorrang aan de strijd tegen werkloosheid en uitsluiting	48
3. Voor een collectief loopbaanbeheer	50

Dit dossier werd gerealiseerd door de **Studiedienst van het ABVV-Brussel**.

MANNEN-VROUWEN:

Verwijzingen naar personen of functies (zoals 'werknemer', 'adviseur',...) hebben uiteraard betrekking op zowel mannen als vrouwen.

De teksten die niet uitdrukkelijk ondertekend werden door het ABVV-Brussel geven slechts het standpunt van de auteurs.

Foto's:

Behalve vermelding: ABVV (Myriam AKHALOUI, Séverine BAILLEUX)

Verantwoordelijke uitgever:

Philippe VAN MUYLDER,
Keizerslaan 34,
1000 Brussel

Wettelijk depot:

D/2006/10.441/3

Uitdagingen voor de arbeidswereld

Ook al blijft het concept “Actieve Welvaartsstaat” vaag, men weet dat het hoofdzakelijk tot doel heeft de activiteitsgraad en de werkzaamheidsgraad op te trekken.

Met aangepaste instrumenten zou het overheidsgeld “eerder aan tewerkstelling, dan aan sociale uitkeringen besteed moeten worden”. Op de achtergrond speelt de diepgewortelde zekerheid dat werk “de beste bescherming biedt tegen armoede”.

Tot zowat tien jaar geleden was het doel van het werkgelegenheidsbeleid **de werkloosheidsgraad** te doen dalen. Sindsdien is dit veranderd: het gaat er nu vooral om de activiteits- en werkzaamheidsgraad op te drijven. Het verschil is enorm.

➤ **DE WERKLOOSHEIDSGRAAD** wordt omschreven als de verhouding tussen het aantal werklozen en het aantal personen dat werk heeft of zoekt (= de *actieve bevolking*). Voor de vermindering van de werkloosheid werd bijgevolg, algemeen genomen, naar twee soorten maatregelen gegrepen. Enerzijds, maatregelen die werklozen toelaten uit de arbeidsmarkt te stappen (brugpensioen, statuut van oudere werkloze,...); anderzijds, maatregelen om banen te scheppen (overheidsinvesteringen, collectieve arbeidstijdvermindering,...).

➤ **DE ACTIVITEITSGRAAD** wordt omschreven als de verhouding tussen het aantal mensen aan het werk of op zoek naar werk (m.a.w. de *actieve bevolking*) en de *bevolking op arbeidsleeftijd* (op *beroepsactieve leeftijd*). Voor de Europese Unie is de bevolking op arbeidsleeftijd de bevolking tussen 15 en 65 jaar. Het wordt dus duidelijk dat de activiteitsgraad optrekken niet noodzakelijk gelijk staat aan het opvoeren van het aantal mensen dat werkt, maar het betreft hier het verhogen van het aantal mensen op zoek naar werk. Met andere woorden, gaat het om het opdrijven van de beschikbare werkkraft.

➤ **DE WERKZAAMHEIDSGRAAD** wordt omschreven als de verhouding tussen het aantal personen dat werk heeft en de bevolking op arbeidsleeftijd (dus iedereen tussen 15 en 65 jaar). De werkzaamheidsgraad optrekken, betekent dus zoveel mogelijk personen tussen 15 en 65 jaar aan het werk zetten of houden, ook die mensen die zich eigenlijk uit de

arbeidsmarkt willen terugtrekken om voor hun gezin te zorgen, studies te hervatten of vroeger met pensioen te gaan.

Als vakbond **verdedigt het ABVV uiteraard de toegang tot werk voor allen**. En natuurlijk blijft de strijd tegen de armoede voor ons een prioritaire bekommernis, nu er in België opnieuw sprake is van *“working poor”*²! Waarom zouden we dan niet instemmen met de ‘verleidelijke’ oplossingen van de Actieve Welvaartsstaat? Waarom zouden we ons niet dadelijk achter dit nieuwe “model” scharen? Wel, omdat bij nader inzien de dingen helemaal niet zo eenvoudig zijn: het begrip “Actieve Welvaartsstaat” gaat immers uit van een reeks principes waar een vakbond enkel terughoudend tegenover kan staan.

De Actieve Welvaartsstaat vond zijn concrete uitvoering in verschillende hervormingen die de overheid heeft doorgevoerd. De opvallendste daarvan waren de hervorming van het *bestaansminimum* (in 2002), het nieuwe plan voor *activering van de werklozen* in 2004, het *Contrat pour l’Ecole* (van de Franse Gemeenschap) en recent de maatregelen in verband met *actief ouder worden* uit het ‘Generatiepact’³. Voor al deze hervormingen wordt onrechtstreeks een beroep gedaan op de gewesten, die daarvoor hun middelen zullen moeten aanwenden, zo ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Het ABVV-Brussel is dus rechtstreeks betrokken bij deze problematiek* tijdens het overleg dat het regelmatig voert met de Brusselse regering.

Het plan

In het licht van het onvermogen van zowel linkse als rechtse regeringen om de werkgelegenheids crisis op te lossen en gezien het verlies van legitimiteit van de staat, werd, vooral binnen de Europese sociaal-democratische partijen, enkele jaren geleden een “derde” weg ontwikkeld, de **Actieve Welvaartsstaat**.

In haar regeringsverklaring van 1999 schaarde de paarsgroene regering (liberalen, socialisten en groenen) zich achter dit nieuwe idee.

➤ **OPGEGEVEN DOELSTELLING:** de werkzaamheidsgraad optrekken in een streven naar... volledige werkgelegenheid.

➤ **KERNGEDACHT:** *werk is de enige oplossing* voor het probleem van armoede en onzekerheid. Men moet dus, kost wat kost, zoveel mogelijk mensen aan het werk krijgen.

➤ **METHODE?** de “activering”...

De **aangevoerde argumentatie** berust voornamelijk op de vaststelling dat de systemen voor sociale bescherming in de huidige economische context (een vrij lage en wisselvallige groei) voor twee problemen staan:

- > het risico van een financieel bankroet;
- > de relatieve ondoeltreffendheid van deze systemen tegenover ‘nieuwe sociale problemen’, zoals de massale werkloosheid van jongeren en van oudere werknemers, de toename van eenoudergezinnen, nieuwe vormen van armoede,...

Het plan is om de druk van de sociale uitsluiting op de sociale zekerheid te verlichten door zoveel mogelijk mensen aan te sporen om te werken en indien nodig *de sociale uitkeringen zelf* in te zetten (te “activeren”) om het scheppen van nieuwe banen te financieren.

In Lissabon (2000) formuleerde Europa⁴ verscheidene soortgelijke aanbevelingen die vandaag, in de context van de huidige hervormingen van het Belgische systeem, veelzeggend zijn:

1. de actieve maatregelen: alle werklozen en 25% van de langdurig werklozen een opleiding, herscholing of een beroepservaring waarborgen;
2. de aanpassing van het werk en de mobiliteit: arbeidsovereenkomsten flexibeler maken, werknemers meer toegang tot opleidingen bieden, de arbeidsvoorwaarden verbeteren;
3. levenslang leren: het aantal jongeren met een diploma hoger secundair onderwijs doen stijgen en meer volwassenen laten deelnemen aan permanente vorming;
4. actief ouder worden: de participatie van de oudere werknemers op de arbeids-

² “Arme werknemers”: *hieronder verstaat men de werknemers met een dermate laag loon dat ze niet uit de armoede geraken.*

³ *Deze hervormingen werden al besproken tijdens de Vakbondsraad van 1 mei 2005 over de werkgelegenheid en in Dossier nr. 7 van het ABVV-Brussel.*

Een toekomst voor Brussel: volwaardig werk voor iedereen!
De prioriteiten van het ABVV voor economie en tewerkstelling in Brussel, juni 2005.

⁴ *Ter herinnering, de Europese strategie voor de werkgelegenheid is erop gericht om van Europa “de meest competitieve en dynamische kenniseconomie ter wereld” te maken.*

Doel is het werkgelegenheidsbeleid van de verschillende landen te coördineren. De staten verbinden zich ertoe de aanbevelingen op te volgen. Deze aanbevelingen zijn door alle lidstaten aanvaard, dus ook door België. Uiteraard beïnvloeden ze de evolutie van ons sociaal model.

Inleiding

markt bevorderen, de gemiddelde leeftijd waarop men de arbeidsmarkt effectief verlaat, met 5 jaar optrekken.

Met het nieuwe beleid voor sociale bescherming gaan we dus van een beleid dat men als *passief* bestempelt – omdat het gebaseerd is op uitkeringen – naar een beleid dat *actief* wil zijn en gericht is op weer aan het werk zetten. Het gaat dus voornamelijk om:

- > **maatregelen om de werknemers te activeren** door jongeren en werklozen te helpen en aan te sporen om werk te vinden (en oudere werknemers om aan het werk te blijven): begeleidingsmaatregelen, hulp bij het zoeken van een baan, opleiding, invoeginterim, reconversiecellen,...;
- > en **maatregelen om de sociale uitkeringen te activeren**, waarbij de werkloze uitkeringen of het leefloon dat door het OCMW wordt betaald, gebruikt wordt om in de openbare of de privésector nieuwe banen te scheppen voor werklozen die moeilijk toegang krijgen tot de arbeidsmarkt: dienstencheques, maatregelen van ACTIVA en SINE, programma's voor loopbaanovergang en artikel 60 van de OCMW-wetgeving.

Ook de regeringen van gewesten en gemeenschappen scharen zich achter deze nieuwe visie op de rol en de taken van de overheid. Het **Contrat pour l'Ecole** van de Franse Gemeenschapsregering en het **Plan voor de Tewerkstelling van de Brusselaars** sluiten duidelijk aan bij deze opvatting van de staat, ook al wist het ABVV er belangrijke nuances in aan te brengen.

De inzet

In de ogen van zijn verdedigers, staat het model van de Actieve Welvaartsstaat in België nog in de kinderschoenen... De koers kan nog gewijzigd worden.

Er staat voor de arbeidswereld nog heel wat op het spel.

In dit dossier van het ABVV-Brussel schuiven wij vier probleemstellingen naar voor om het debat af te bakenen en nieuwe perspectieven voor vakbondsactie uit te tekenen:

1. de nieuwe doctrine van de activiteitsgraad, die erin bestaat kost wat kost zoveel mogelijk mensen op arbeidsleeftijd weer op de arbeidsmarkt te krijgen, wat een benedenwaartse druk op de lonen voor gevolg heeft;
2. de noodzaak om het beleid ter bestrijding van werkloosheid en sociale uitsluiting te herdenken en de werklozen die het slechtst gewapend zijn op de arbeidsmarkt, concrete en individuele hulp te bieden;
3. actiever loopbaanbeheer en levenslang leren, die worden voorgesteld als de basis voor een nieuw sociaal compromis tussen concurrentievermogen en "flexizekerheid";
4. het evenwicht tussen collectieve solidariteit en individuele verantwoordelijkheid ten overstaan van de risico's en ongevallen in het beroepsleven.

De deskundigen en de actoren van de Actieve Welvaartsstaat leveren ons tegenstrijdige gezichtspunten over deze vier uitdagingen waarvoor de vakbond zich geplaatst ziet. In de volgende hoofdstukken wordt hier verder op ingegaan.

De Actieve Welvaartsstaat: een politieke UFO?

Door Corinne GOBIN, Directrice van GRAID,
Institut de Sociologie, ULB*

Wanneer er een nieuwe uitdrukking opduikt die ingeburgerd geraakt, vraagt de kritische wetenschapper zich af: “Wat vervangt deze nieuwe uitdrukking? Wat verandert ze in de samenleving?” Met deze vragen in het achterhoofd trachten wij de “UFO” te plaatsen, die in de tweede helft van de jaren negentig in België is geland: de “Actieve Welvaartsstaat”. We zullen hier kort de geschiedenis van de Belgische staat schetsen, van zijn oorsprong tot het moment waarop deze moderne uitdrukking is opgedoken. Vergis u in dit verhaal niet van richting: vooruitgang in de tijd, betekent niet noodzakelijk meer sociale vooruitgang. Zoals u zal zien, is het wel degelijk mogelijk vooruit te gaan en toch achteruit te boeren!

19^e eeuw:

een antisociale staat

Van bij het ontstaan van de Belgische staat tot de jaren 1880 is de toestand zeer eenvoudig: de Belgische staat is een antisociale staat. Er zijn geen algemene sociale wetten en er is geen algemene openbare sociale bescherming. De heersende ideologie is het economisch liberalisme: de hele samenleving moet georganiseerd worden rond het bijna absolute recht op vrijheid van handel en vestiging. Wie binnen de muren van een onderneming komt om er te werken, komt in de greep van de bedrijfsleider, die baas is op zijn domein. De werkplaatsreglementen van de 19^e eeuw leren ons dat de “baas” volop beschikt over de persoon die onder zijn gezag is geplaatst: hij kan hem verbieden te eten, te praten, zijn werkplek te verlaten, te bewegen, en dit gedurende dagen van ruim

meer dan 10 opeenvolgende werkuren (meestal 12 uren en uitzonderlijk zelfs 16 uren). Arbeidsongevallen komen vaak voor en gebeurt er een ongeval, dan is het de schuld van de werknemer. Hij is onhandig, onbekwaam, lui of heeft geen geluk. Er is dan ook niets voorzien om hem te vergoeden: wordt hij invalide, dan rest hem slechts de bedelstaf.

Bovendien zijn de lonen onnoemelijk laag en zijn er geen enkele collectieve of wettelijke verplichtingen. Ze worden volledig eigenmachtig vastgesteld door de werkgevers en de chronisch ondervoede werkende bevolking kan er nauwelijks mee overleven (in 1880 is de levensverwachting bij de geboorte voor een man 43 jaar). Tenslotte is veel sprake van kinderarbeid. De meeste kinderen werken, vaak vanaf 9 jaar, soms zelfs al vanaf hun vijfde.

Bij zijn opbouw telt de Belgische staat vijf ministeries: Buitenlandse Zaken, Justitie, Binnenlandse Zaken, Financiën en Oorlog. Dit weerspiegelt nauwgezet de bekommernin-

** Groupe de
Recherche sur
les Acteurs
Internationaux
et leurs Discours*

Deskundigen aan het woord

gen van de toenmalige burgers, d.w.z. van dat ene procent (1%) van de bevolking dat stemrecht heeft! De andere 99 procent zijn geen burgers of kinderen van burgers. Een burger, dat is een grootgrondbezitter die kiescijns kan betalen, een vrij individu dat niet hoeft te werken om te leven. De politieke redenering in die tijd was zeer eenvoudig: hoe kan een individu dat zichzelf moet verkopen om te leven, een vrij individu zijn en dus in staat om over de belangen van de natie te beslissen?

De werknemer wordt in deze periode dus helemaal niet beschouwd als een volwaardige burger. Integendeel zelfs, hij wordt beschouwd als een potentieel gevaarlijk en verdacht individu, dat met zijn eisen een einde zou kunnen stellen aan de vrijheid van ondernemen en handel drijven. In plaats van hem te beschermen, gaat de staat hem dus streng in de gaten houden en zijn rechten worden beperkt. In het verplichte beruchte werkmansboekje, dat door de baas wordt bijgehouden, worden zijn schulden en zijn gebrek aan discipline in de onderneming opgetekend. Wanneer hij werk zoekt, worden zijn ontslagen en overplaatsingen door de politie gecontroleerd. Omwille van een artikel in het burgerlijk wetboek dat bij een conflict het woord van de baas hoger acht dan dat van hem, wordt hij ongelijk behandeld

voor de wet. Tenslotte is er stakingsverbod (tot 1921), dat bij werkonderbreking tot gevangenisstraf of hoge boetes leidt.

Pas bij de ontwikkeling van ideologieën die zich tegen het kapitalisme verzetten (socialisme, communisme, anarchisme) worden de producenten in de samenleving (arbeiders, boeren, ambachtslui) als burgers beschouwd. En hier moeten we toch even wijzen op de grenzen van het politiek liberalisme: wanneer de liberale partij in 1847 alleen aan de macht komt, verruimt de herziening van de kieswet die ze invoert, het kiezerskorps van 1% tot 2%. De arbeidersopstanden van 1886 en de beweging voor algemeen stemrecht, die de Belgische Werkliedenpartij dadelijk bij haar oprichting start, zijn nodig voor een eerste echte hervorming van de grondwet, waardoor 21% van de Belgische bevolking stemrecht krijgt. De boodschap van de gegoede katholieke en liberale burgerij aan de bestuurders van de Belgische staat was duidelijk: het meerstemmig stemrecht wordt ingevoerd, tegen de eis van het algemeen stemrecht in, om te onderstrepen dat een gewone werknemer als burger nooit dezelfde waarde kan hebben als wie bezit heeft (kapitaal, vastgoed of grond) en zeker niet als wie grootgrondbezitter is (die beschikt immers over 3 stemmen, de werknemers slechts over een enkele). Over de vrouwen spreken we al helemaal niet. Zij moeten wachten tot 1949 voor ze de eerste keer hun stem kunnen uitbrengen bij de nationale wetgevende verkiezingen!

Het ontstaan van de sociale staat als geboorte van de democratie: de Sociaal-democratische staat

Wat is er gebeurd? Wat was er nodig opdat de democratie vaste vorm kon aannemen?

Het was de reinste alchemie, zowel op politiek als intellectueel niveau, en elk gegeven was onontbeerlijk om tot de uiteindelijke metamorfose te komen.

Uiteraard waren er ten eerste de collectieve opstanden van de betrokkenen, namelijk de werknemers en werknemers zelf! Maar die alleen hadden niet volstaan: dan waren ze in bloed gesmoord of in het beste geval, op arrogante wijze genegeerd.

Verder was er ook de ontwikkeling van politieke denkbeelden en structuren, die enerzijds schreeuwden om grondige verandering en anderzijds het kapitalisme krachtig afwezen. Natuurlijk zijn veel belangrijke hervormingen, zoals het algemeen kiesrecht en de Sociale Zekerheid, er gekomen – zowel in België als elders – omdat de zetelende regeringen de revolutionaire bewegingen wilden afremmen. Maar de inhoud zelf van deze hervormingen, is de vrucht van een “geestelijke revolutie”, die onze aandacht verdient.

Er was tenslotte ook nood aan een mentaliteitswijziging over de opvatting van de samenleving, zowel bij de meerderheid als bij een deel van de burgerij. Het liberalisme, de filosofie van het kapitalisme, is niet in staat om de samenleving uit te denken. Exclusief toegepast leidt ze onvermijdelijk tot het uiteenspatten van de maatschappij: het liberalisme streeft de opheffing van elke vorm van collectieve organisatie na. De voorstanders zijn er immers van overtuigd dat een maatschappij niets meer is dan de som van individuele daden en wilskracht.

De samenleving is een verzameling van individuen en gecentraliseerde dwang – namelijk een staat als politieagent – volstaat om te vermijden dat “afwijkende” individuen deze natuurlijke orde komen verstoren.

De sociale wetenschappen, die in de tweede helft van de 19^e eeuw ontstonden, hebben zich ingespannen om dit vertekende beeld van de werkelijkheid bij te stellen. Ze wezen op de “wetten” van de samenleving en bewezen dat er *sociale verbanden* bestaan die de individuele actie en intentie te boven gaan. Het arbeidsongeval bijvoorbeeld, mag niet herleid worden tot een daad van onhandigheid, maar is het gevolg van de collectieve betrekkingen waarmee het werk georganiseerd is.

Deze ontdekking is van essentieel belang: als de samenleving grotendeels gestructureerd is op basis van sociale verbanden die meer zijn dan de uitdrukking van de eenvoudige individuele wil, dan moet er dus noodzakelijkerwijs een andere staat ontwikkeld worden: een openbare macht die in staat is om tegenover de privé-eigenbelangen (van de bedrijfsleiders, van de kerk,...), het bestaan en de voorrang van algemene collectieve belangen te doen erkennen. De welvaartsstaat, het sociaal recht, de rechtvaardiging van de collectieve actie van de vakbonden zijn uit deze ontdekking ontsproten. De samenleving is dan ook een dynamisch gegeven: ze moet collectief opgebouwd worden en dat verloopt onvermijdelijk door het afkondigen en naleven van wetten tot inperking van machtige privébelangen, die de neiging hebben te gaan overheersen. De sociale staat is dus niet neutraal: hij moet beschermend optreden en het collectieve belang van de hele bevolking verdedigen.

Het is uit deze nieuwe zienswijze dat de democratie is kunnen ontstaan: als men de daden en de macht van de rijken en de machtigen gaat inperken, is dat omdat men begint in te zien dat de menselijke waardigheid intrinsiek is en niet afhankelijk is van de macht van het geld.

De sociale staat met openbare diensten

Men moet de oprichting van talrijke openbare diensten na 1945 niet zien als een uiting om “goedkope” dienstverlening te bieden aan de bevolking, die beschouwd wordt als een massa consumenten. De openbare diensten vormen niet louter dienstverlening aan een publiek. Hun politieke betekenis ligt veel dieper en dat heeft twee redenen.

Enerzijds, omdat de staat iedereen volstrekende toegang waarborgt tot de levensnoodzakelijke behoeften van het gemeenschapsleven, zonder dat het nodig is bezittingen te hebben of rijk te zijn. Zo heeft elk lid van de bevolking gelijk toegangsrecht tot openbaar

Deskundigen aan het woord

onderwijs, gezondheidszorgen, openbaar vervoer, huisvesting, drinkwater, energie voor verwarming en verlichting,... ongeacht zijn persoonlijk fortuin. De openbare organisatie van deze diensten waarborgt de algemene aard van deze rechten.

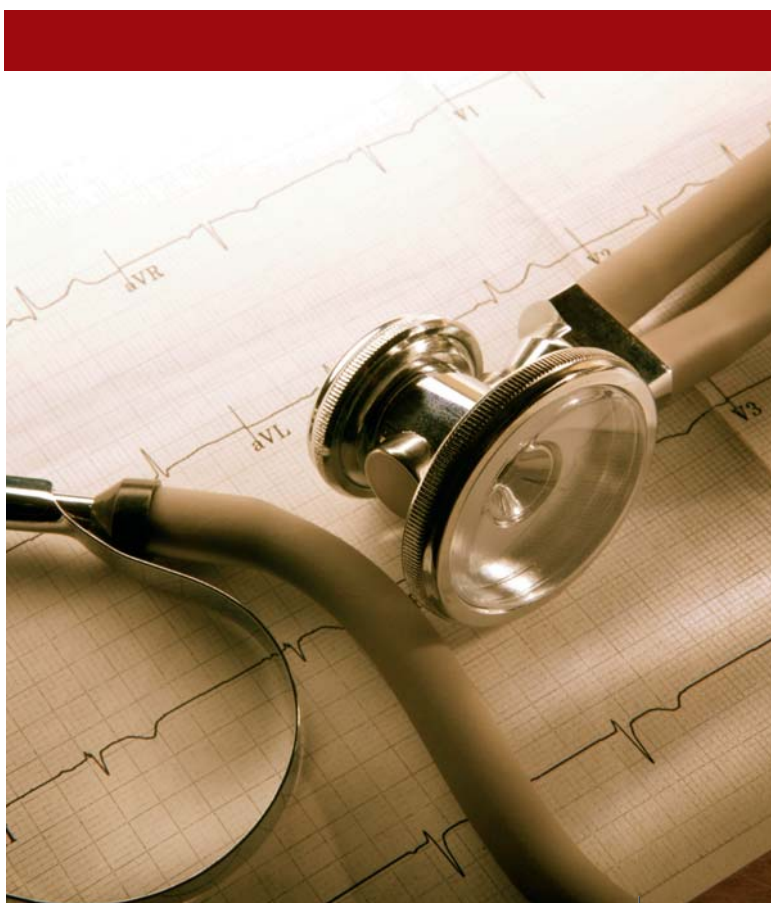
Anderzijds, omdat de staat, door deze diensten te organiseren, zijn vermogen tot openbare macht versterkt en dus ook zijn vermogen om “de samenleving te maken” tegen het kapitalisme in, dat enkel het recht verschaft zich rijkdom toe te eigenen via het werk van anderen. Men moet het begrip openbare financiering goed begrijpen: overheidsgeld dat dient om de openbare diensten te financieren, geld dat van de directe belastingen komt, wordt rechtstreeks gepompt in de organisatie van diensten die talrijke personen te werk stellen. Het gaat om een belangrijk segment van de economie, waar de waarde van het werk van allen rechtstreeks dient om de samenleving te “maken”, om sociale ontwikkeling te bevorderen, zonder ook maar enigszins de geldstromen, de kapitaalrente, te voeden. In dit model wordt de waarde die door de arbeid wordt geproduceerd, rechtstreeks gebruikt voor het algemeen belang en ze zal niet dienen om de aandeelhouders inkomsten te verschaffen.

In dit licht valt het makkelijk te begrijpen waarom het liberalisme zo gehecht is aan de ruimst mogelijke privatisering van deze openbare diensten: het wil de openbare staat verzwakken die ten dienste van allen staat en zo bij machte is om een belangrijk deel van de geproduceerde waarde te onttrekken aan de geldstromen, die tenslotte het inkomen van de aandeelhouders vormen.

We kunnen dus zonder enig voorbehoud stellen dat de sociale staat met openbare diensten de meest democratische machtsvorm is, die we ooit gekend hebben.

De Sociale Zekerheid: een gesocialiseerd loon

De veralgemeende openbare sociale zekerheid is ook een van de fundamentele instellingen van de Sociaal-democratische staat. Ze is een logisch voortvloeisel uit de maatschappijopvatting die voortgebracht werd door de sociologische zienswijze. De arbeidsorganisatie is het resultaat van collectieve sociale betrekkingen en de risico's die eraan verbonden zijn, en die elke werknemer kunnen treffen, (werkloosheid, ziekte, ongeval, ouderdom,...), zijn dus eveneens collectieve risico's die dan ook collectief gefinancierde sociale bescherming vergen. Zich indekken kan nooit op individuele basis gebeuren, de overgrote meerderheid van de bevolking zou dit niet kunnen bekostigen! Via individuele privéverzekeringen naar individuele dekking gaan, vermindert de middelen die beschikbaar zijn om deze collectieve verzekering te financieren en leidt op termijn dus tot sociale ongelijkheid. Bovendien vormt het een bedreiging voor allen: wanneer privéverzekeringsmaatschappijen collectieve sociale rechten financieren, gebeurt dat door de rente van de aandeelhouders op te drijven en hun belangen zijn tegengesteld aan die van de werknemers. Een typisch voorbeeld daarvan zijn de privé-pensioenfondsen die, om de pensioenen te betalen, aandringen op herstructureringen en ontslagen in de ondernemingen waar ze investeren... De keuze voor een systeem dat gebaseerd is op wat men

“verdeling” noemt, is dan ook essentieel om de democratische herverdeling van de rijkdom en de dekking van de collectieve risico's voor allen te behouden.

Hoe werkt die “verdeling”? De verplichte inhouding, op elke betrekking, van een sociale bijdrage, of met andere woorden, een deel van de waarde die door elke werknemer wordt geproduceerd, wordt onmiddellijk verdeeld aan de personen die een vervangingsinkomen nodig hebben. Men spreekt van een “gesocialiseerd loon”, omdat de sociale bijdragen een gedeelte van het loon van elkeen zijn, verzameld tot een immens collectief loon, dat herverdeeld kan worden.

Net als in het geval van de openbare diensten, wordt ook dit geld onmiddellijk herverdeeld en dikt het de kapitaalrente absoluut niet aan. De kapitalisten trekken er dus geen profijt van! Zo was de sociale staat erin geslaagd om zowat 30% van de landelijk geproduceerde rijkdom buiten de kringloop van de financiële aangroei te houden. Dit geld werd enkel gebruikt om “de maatschappij te maken”, het diende de solidariteit en niet de winst! Zo begrijpt men al beter waarom de werkgevers de sociale bijdragen obsessief zo laag mogelijk willen.

De Verzorgingsstaat als crisis van de Sociaal-democratische staat: het ontstaan van de Actieve Welvaartsstaat

Begin jaren tachtig spreken geïnspireerde denkers uit liberale kringen over de “crisis van de Verzorgingsstaat”. Later wordt de term “Verzorgingsstaat” ruim gebruikt, zonder dat men er zich van bewust is dat deze term een wapen is in de ideologische oorlog tegen de Sociaal-democratische staat. Deze term zet immers aan tot een “ontkoppeling” van het sociale en politieke geheugen: die verzorging is er niet vanzelf gekomen, maar is het resultaat van politieke, sociale en intellectuele gevechten om de samenleving de collectieve instrumenten te geven die noodzake-

lijk waren voor haar democratische metamorfose. Volgens de liberale interpretatie, zou de staat een “Verzorgingsstaat” geworden zijn die verkeerdelijk en systematisch elke burger zou overbeschermen, als wou hij voor elkeen goed doen, zelfs tegen zijn zin. De staat zou dus in crisis verkeren, want door “dit misbruik van bescherming” zou hij teveel geld hebben uitgegeven en dit tekort zou hem in diskrediet gebracht hebben in de ogen van veel burgers. Zijn verstikkende overbescherming die de burgers infantiliseert en hen verandert in bijstandtrekkers zonder enig initiatief, zou dit verlies van vertrouwen nog in de hand gewerkt hebben.

De val is uitgezet: in dit nieuwe interpretatiekader wordt elke vermindering van de sociale begroting van de staat onthaald als een zegen en als de bevrijding van de individuen die eindelijk hun oorspronkelijke vrijheid herwonnen hebben! (Voornamelijk de vrijheid om nog heviger uitgebuit te worden).

Dit denkschema, dat erop gericht is om de democratische herverdeling van de rijkdom en het collectieve werk van “het maken van de samenleving” door het socialiseren van de inkomsten, een halt toe te roepen, verspreidt zich razendsnel en voert als bewijs de schuldenlast van bepaalde staten aan. De openbare schuld op die manier interpreteren, getuigt van stoutmoedige perversiteit. Een groot gedeelte van de schuld werd immers besteed aan hulp aan de ondernemingen bij “hun reconversie naar nieuwe activiteiten die de groei en de werkgelegenheid moeten bevorderen” en die ze trouwens maar met mondjesmaat hebben ondernomen!

De “gezondmaking van de overheidsfinanciën”, die uit deze interpretatie voortvloeit, dient uiteindelijk voor “sociale afbraak” (privatisering van de openbare diensten, vermindering van de sociale bijdragen, verlaging van de directe belastingen) van een steeds groter deel van de collectieve rijkdom, om die door te sluizen naar de ondernemingen en de banken. Als wettiging voor dit beleid van gezondmaking van de overheidsfinanciën is men erin geslaagd het beeld op te

Deskundigen aan het woord

dringen van een België en een Europa die in een diepe crisis verkeren en met een gebrek aan middelen kampen: er zou niet voldoende groei meer zijn en dus zouden de collectieve bronnen niet meer volstaan om het sociale welzijn verder te blijven financieren.

Laten we hopen dat de historici van de komende eeuw zullen kunnen verklaren hoe het mogelijk was hele bevolkingen zo om de tuin te leiden: in de hele geschiedenis van de mensheid hebben de werknemers van de Westeuropese landen, waaronder ook België, nooit zoveel rijkdom voortgebracht als in de laatste decennia!

De Sociaal-democratische staat had naast de privé-geldmachten een parallelle monetaire macht ontwikkeld (door het ontplooiën van overheidskrediet en openbaar sparen, door de verdeling van de sociale bijdragen in vervangingsinkomens, door de financiering van de openbare diensten). Deze macht bewees de sociale overbodigheid van privé-inhoudingen die aandeelhouders belonen en toonde dus de nutteloosheid van het kapitalisme aan. De beruchte “crisis van de Verzorgingsstaat” belemmerde het collectief bewustworden van deze waarheid, op een ogenblik dat meer dan de helft van de geproduceerde rijkdom diende om “solidariteit en samenleving te maken” (door de financiering van de Sociale Zekerheid en de Openbare Diensten). Meer dan de helft van de rijkdom die aan de controle van de aandeelhouders ontsnapt! Waren we op weg om uit het kapitalisme te stappen?

De Actieve Welvaartsstaat (AWS)

Eens het idee van de crisis van de Verzorgingsstaat verworven, lag de weg open voor de Actieve Welvaartsstaat. Het concept van de “Actieve Welvaartsstaat” blijft vaag: het lijkt meer op een slogan die zowel het linkse als het rechtse gedachtegoed moet verenigen (beiden bewieroken de AWS) dan op een politiek programma. Toch wordt voor meerdere concrete hervormingen die in de verschillende Europese staten zijn doorgevoerd, uitdrukkelijk verwezen naar de Actieve Welvaartsstaat. Ze geven ons meer inzicht in wat de kern uitmaakt van deze nieuwe term: wat al deze hervormingen gemeen hebben, is dat ze gericht zijn op de “activering” van het gedrag op de arbeidsmarkt. Met de stok of met de wortel, altijd draait het erom dat de individuen zich uit de naad moeten werken om aan werk te geraken.

De optimistische lezing van dit programma luidt: “In plaats van de mensen zich te laten behelpen met een uitkering, helpen we hen werk te vinden. Een baan is het doeltreffendste wapen tegen armoede.”

Een minder enthousiaste, maar misschien scherpzinniger analyse peilt naar de werkelijke bedoelingen achter dit nieuwe beleid: welke belangen dient het? Hebben de werknemers, die de welvaartsstaat hebben opgebouwd, er iets bij te winnen?

In België kwam het begrip “Actieve Welvaartsstaat” in zwang op het einde van de jaren negentig. Het thema van de “activering van de sociale rechten”, was echter al jaren geleden opgedoken in de analyses van de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling), vooraleer het door de Europese Unie werd verspreid via haar “Europese strategie voor werk”. Sinds 1999 behoort de Actieve Welvaartsstaat tot het ideologische referentiekader van de Belgische Federale regering.

Met deze brochure willen wij door de consensus heen kijken en trachten te begrijpen welke krachtsverhoudingen hierachter schuil gaan.

De economische en sociale inzet

Door **Gabriel MAISSIN**,
Econoom aan de **Université catholique de Louvain (UCL)**

Met het concept Actieve Welvaartsstaat wordt een nieuwe bepaling van de economische en sociale rol van de staat voorgelegd. De neoliberale jaren na de economische crisis halverwege de jaren zeventig droegen zeker bij tot de veralgemeende opvatting dat de politiek voortaan geen enkele greep meer heeft op de economie. De samenleving moet aangepast worden aan de globalisering! En natuurlijk begint men, zoals altijd, met hervormingen voor wie onderaan de ladder staat: de leeflozers, de werklozen en nu de werknemers aan het einde van hun loopbaan.

Maar deze aanpassing had niet mogen plaatsvinden zonder de sociale gevolgen in aanmerking te nemen van het bezuinigingsbeleid, de privatiserings- en dereguleringspolitiek. Sinds het einde van de jaren negentig lijkt de slinger weer de andere kant op te gaan. Na de triomf van het liberalisme, is het sociale beleid terug van weggeweest. Maar dan wel in een nieuwe vorm.

Deze slingerbeweging kan men duidelijk waarnemen in Groot-Brittannië. Na de oorlog drukte het travaillisme zijn stempel op de Engelse samenleving. De arbeidersbeweging had veel macht, de sociale rechten en de openbare diensten waren goed ontwikkeld. In de jaren onder Thatcher werd een einde gesteld aan talrijke verworvenheden en werd een ultraliberale maatschappij ingesteld. De Engelsen beseffen echter dat de geprivatiseerde treinen trager rijden en vaker ontsporen. Ze brengen de socialisten opnieuw aan de macht en Tony Blair belooft opnieuw een sociaal beleid te voeren. Hij trekt echter van de erfenis van Thatcher, zonder dus terug te keren naar de toestand vóór de crisis. Daarom wordt het concept "Actieve Welvaartsstaat" vaak de derde weg genoemd: tussen "etatisme" en "ultraliberalisme".

Het denkbeeld

“Actieve Welvaartsstaat” wordt vaak de derde weg genoemd: tussen “etatisme” en “ultraliberalisme”.

Een wals in drie tijden

In België stellen we hetzelfde verschijnsel vast, dat in drie periodes verloopt.

Eerste periode: 1945 tot 1975

De **dertig gloriejaren**, zowat onze mythe van het gouden tijdperk van de gemengde markt-economie en de Verzorgingsstaat. Er is een sterke economische groei. De werkgevers zien de vakbonden als partners.

Het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten waarin de loonsverhoging gepland staat, wordt voor de werkgevers een werktuig van economische expansie. De ontwikkeling van de sociale zekerheid wordt niet ervaren als een last, maar integendeel als een manier om de economische kosten van de arbeidsrisico's, zoals de gezondheid, beter te dekken.

De overheid vervult ook een aantal economische functies, die voor de ondernemingen anders zeer duur zouden uitvallen: transport, energie, onderwijs,... Toch verlopen deze jaren niet zonder sociale conflicten. Wel integendeel, denken we maar aan de jaren zestig. Na afloop van deze sociale strijd, bereikt het aandeel van de nationale rijkdom dat aan inkomens uit arbeid wordt besteed ongeëvenaarde hoogten (77% in 1976), ten nadele van het overblijvende deel dat naar opbrengst van het kapitaal gaat.

Tweede periode: 1975 tot 2000

Dit is de periode van **crisis, bezuinigingen en het neoliberale tegenoffensief**.

In navolging van Reagan en Thatcher maken de regeringen Martens-Gol van de jaren tachtig een einde aan het bestaande economische stelsel. Ze voeren een nieuw economisch beleid met als ideologisch model: privatisering en deregulering van de markt. Er

komt een loonstop, de stijging van de inkomens uit kapitaal krijgt voorrang, er wordt flink bespaard in de openbare diensten, het economisch beleid wordt gedicteerd door de beurs (dit is wat men de monetarisering van de economie noemt). De staat wordt dus naar de achtergrond gedrongen en moet plaats maken voor de financiële macht.

Derde periode: van 2000 tot vandaag

Naar een terugkeer van de staat? De rol van de overheid wordt in een nieuw economisch perspectief geplaatst dat door Europa de "sociale markteconomie" genoemd wordt. De succesjaren van het neoliberalisme veroorzaakten immers groeiende onrust onder de bevolking. De sociale onzekerheid treft iedereen en de beleidsvoerders moeten er iets aan doen. Zij gaan nadenken over nieuwe vormen van sociaal beleid die in de nieuwe economische context passen.

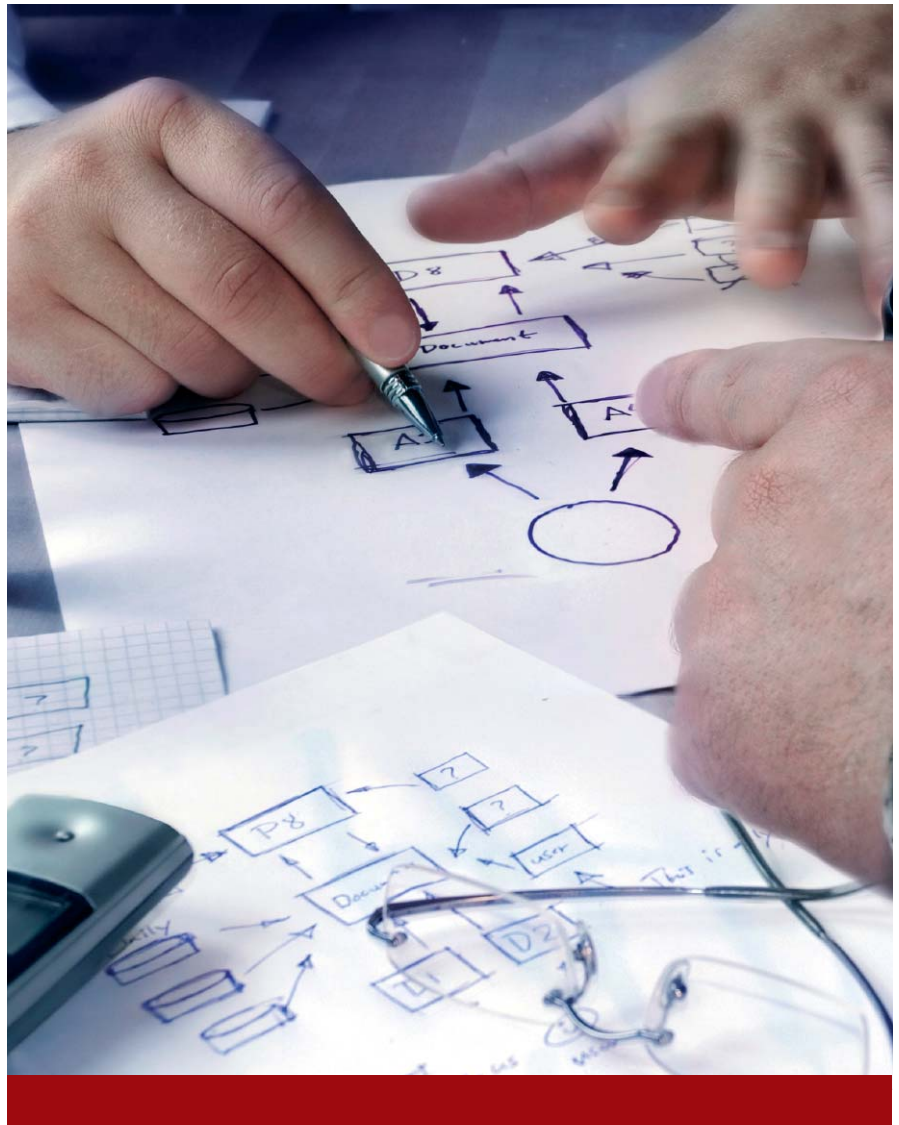
Onder invloed van de globalisering hebben de nationale economieën, vooral de Belgische, geen eigen bestaan meer, geen nationale kern. De maatschappij raakt versnipperd en er ontstaat dualiteit. De werkloosheid stijgt enorm.

Er worden afwijkende arbeidsvormen ontwikkeld, die ook steeds onzekerder worden. De financiële markt is van doorslaggevend belang bij de economische strategie van de ondernemingen. De winstvoet van de ondernemingen is hersteld, maar wat de werkgevers verdienen, wordt niet langer systematisch opnieuw in de economische activiteit geïnvesteerd.

De Actieve Welvaartsstaat kan zo dus omschreven worden als een afstellen van het sociaal beleid op een geliberaliseerde, gedereguleerde economie die werkt volgens de logica van de financiële markt.

Tegen deze achtergrond zijn het activeringsbeleid, de versterkte controle op de werklozen of de hervorming van de pensioenstelsels, gericht op meerdere doelstellingen:

> De "bewijslast" verleggen. Het economisch systeem is op goede principes

De Actieve Welvaartsstaat kan zo dus omschreven worden als een afstellen van het sociaal beleid op een geliberaliseerde, gedereguleerde economie die werkt volgens de logica van de financiële markt.

gegrondvest. Het zou soepel kunnen draaien als het niet afgeremd werd door sociale-beschermingsmechanismen die weinig aanzetten tot inspanningen.

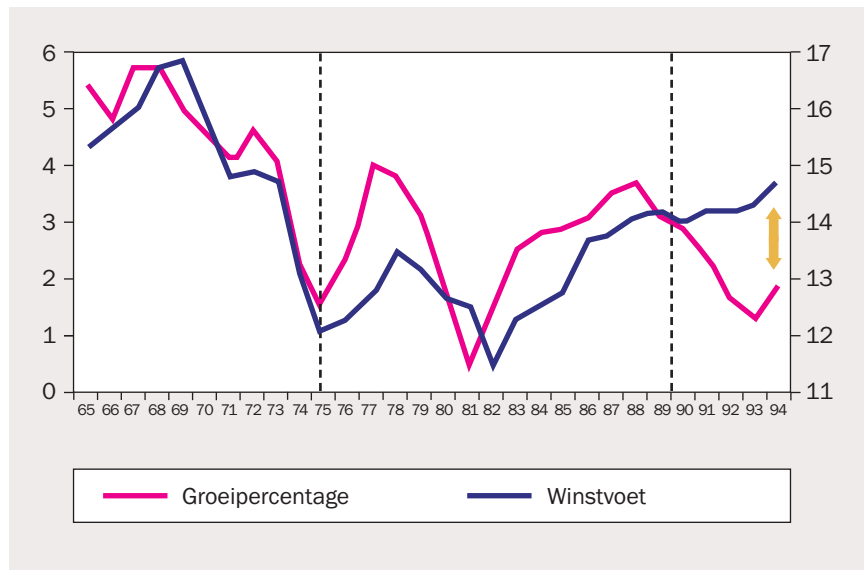
- > De kosten van de sociale bescherming zo laag mogelijk houden (door een verlaging van de fiscale en sociale lasten voor de ondernemingen) en zo onrechtstreeks druk uitoefenen op de inkomens uit arbeid.
- > De uitsluitingsmaatregelen verantwoord door de opvatting te voeden dat de individuen zelf verantwoordelijkheid dragen voor onzekerheid, werkloosheid,...

Deze **evoluitie van de economische situatie** kan samengevat worden in drie grafieken:

GRAFIEK 1

Winst en groei van zes grote landen (OESO) in % per jaar

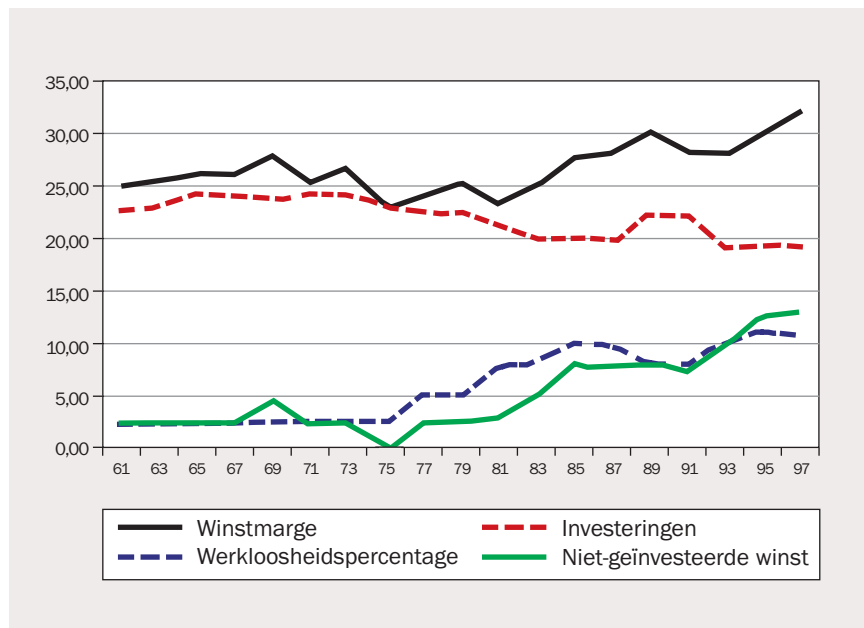
De evolutie van de **winst van de ondernemingen** (winstvoet) is hersteld zonder parallel effect op de groei, die daarentegen laag blijft (groeipercentage). De afstand tussen beide curves kan de financiële winst voorstellen, de fiscale en andere overdrachten ten voordele van de inkomens uit eigendom,...

GRAFIEK 2

Winst, investeringen, werkloosheid (61 - 97)

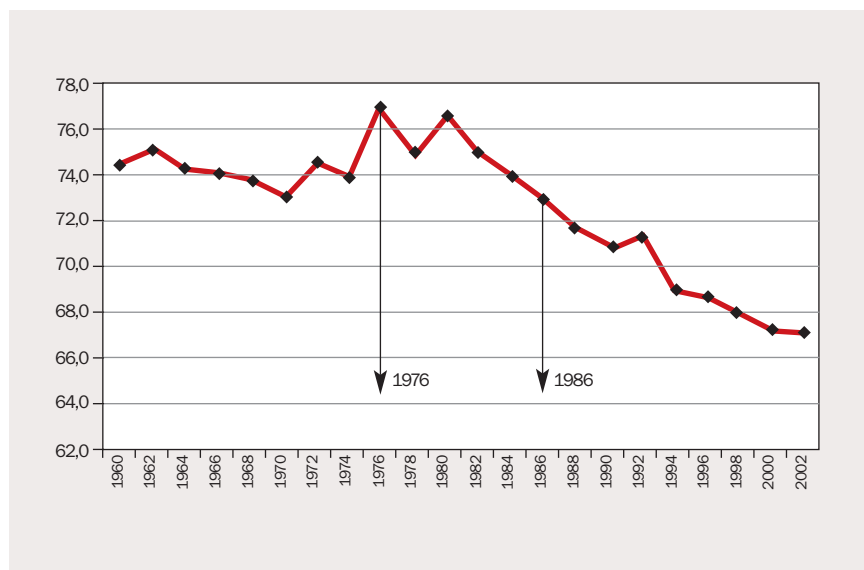
Als de winst (winstmarge) stijgt, volgt het aandeel dat opnieuw in de ondernemingen geïnvesteerd wordt (investeringspercentage) niet. Het aandeel van de niet-geïnvesteerde winst loopt parallel met de stijging van de werkloosheid.

GRAFIEK 3

Aandeel van de lonen in het BNP (EU) 1960-2002

De toegevoegde waarde van een economie kan verdeeld worden over de twee productie-factoren en zo opgedeeld worden in kapitaal-inkomens (eigendom) of arbeidsinkomens (lonen en sociale overdrachten). In 1976 bereikte het aandeel van de arbeidsinkomens een hoogtepunt en neemt daarna weer af. Vanaf 1986 zakte het letterlijk ineen ten voordele van het aandeel ontvangen door het kapitaal.

Deskundigen aan het woord

De inzet van de Actieve Welvaartsstaat

Tijdens de dertig gloriejaren kunnen we, om een beeld te gebruiken, spreken van **de maatschappij van de sociale roltrap**: de industriële machine draaide op volle toeren, iedereen trok voordeel uit de sterke groei van de collectieve rijkdom, kreeg toegang tot nieuwe consumptiegoederen en kon er sociaal op vooruitgaan of tenminste toch hopen dat te doen. Met de crisis in de jaren zeventig loopt het massaproductie en -consumptiesysteem vast, de roltrap komt tot stilstand en onderaan de sociale ladder ontstaat er een opstopping. De instrumenten voor verdeling van de collectieve rijkdom werken niet langer. Het werk wordt geleidelijk aan onzekerder en fenomenen van uitsluiting nemen alsmat toe.

© Consortium de validation des compétences, Didier Forsys

De verschillende sociale systemen die dit “sociale vraagstuk” het hoofd proberen te bieden, kunnen samengevat worden in drie grote modellen:

- > **Het Liberale model** (VS, Canada), dat gebaseerd is op **liefdadigheidsbijstand**, waarbij iedereen gelijke bescheiden overdrachten ontvangt, maar de hulp aan de minstbedeelden aan privéliefdadigheidsinstellingen overgelaten wordt.
- > **Het zogeheten “Corporatistische” model** (België, Frankrijk, Duitsland, Italië,...), gebaseerd op **de verplichte verzekering**, met belangrijke overdrachten van de rijkdom volgens de categorie (arbeiders, bedienden, WIGW,...). De overdrachten worden beheerd door de sociale partners (werkgevers en vakbonden) en minder individueel maar eerder per gezin verdeeld, waarbij de solidariteit in zuilen is georganiseerd (de socialistische, christelijke, liberale,... zuil).
- > **Het Sociaal-democratische model** (Scandinavische landen), dat gestoeld is op **universaliteit van de rechten** en aanzienlijke overdrachten organiseert, gratis of sterk gesubsidieerde dienstverlening biedt en een hoge mate van individuele autonomie; een systeem dat de gemeenschap uiteraard veel kost.

Het beleid dat in België in het kader van de Actieve Welvaartsstaat gevoerd wordt, heeft eigenlijk inspiratie geput uit deze drie modellen.

Sinds de jaren negentig stelden de opeenvolgende regeringen de sociale partners reeds meermaals voor om opnieuw te onderhandelen over het Sociaal Pact van 1944 en de voorwaarden van ons sociaal systeem te herdefiniëren.

Denk maar aan de episodens van het Globaal Plan in 1993 en van het “Generatiepact” in 2005. Het is niet zo dat alles op losse schroeven werd gezet; er werd eerder wat aan geknabbeld... Wij blijven in een defensieve positie.

Hoe er beter uitkomen?

De arbeidswereld staat voor de uitdaging om met dit nieuwe model van de Actieve Welvaartsstaat te leren omgaan en het te verbeteren. Er kunnen meerdere sporen gevolgd worden.

De werklozen, de kwetsbare werknemers en de leefloners (de *outsiders*) vormen een sociale kracht van gewicht bij de sociale geschillen die beslecht zullen moeten worden. Daartoe moeten we hen een verbond doen aangaan met de loontrekkende werknemers (de *insiders*). Voor versterkte krachtsverhoudingen arbeid-kapitaal moeten de banden met de werklozen, met de diverse huurdersbewegingen, met de wijk-groeperingen,... (opnieuw) aangehaald worden. Er kunnen verbonden gesmeed worden tussen de vakbonden en die bewegingen.

Er moet waarschijnlijk ook nagedacht worden over een wijziging van het "Belgische" sociaal-overlegsysteem, dat bipolair is – tussen werkgevers en vakbonden (of tussen de openbare en de privésector). Ideaal zou zijn dat ook de non-profitsector zou worden ingevoegd. Deze derde sector vertegenwoordigt vandaag 10% van het arbeidsvolume in België en 6% van de geproduceerde rijkdom. Hij omvat al die kleine en grote niet-winstgevende verenigingen die tegemoetkomen aan talloze sociale behoeften die de markt niet bevredigt. Deels ontstaan doordat de staat openbare dienstverlening afstoot, bieden ze een afwisseling op het "alles voor de markt" en zijn ze een belangrijke speler in de sociale economie. De werkgevers van de non-profitsector mogen niet genegeerd worden, maar evenmin gelijkgesteld aan werkgevers van de handelssector. Ze moeten echter een aparte plaats krijgen in de sociale dialoog.

Tot slot moeten er ook nieuwe rechten veroverd worden op het terrein van de bestaanszekerheid, waarbij recht op arbeid, recht op inkomen en recht op opleiding aan elkaar gekoppeld moeten worden. Begeleiding en opleiding moeten een universeel recht wor-

den en geen verplichting. Het loon (een echt inkomen) moet bekeken worden over de hele loopbaan, los van perioden van werkloosheid, herscholing, opleiding, enz. Mobiliteit en opleiding hebben een prijs, jawel, maar de ondoeltreffendheid van de markt evenzeer (faillissementen, herstructurerings,...).

Indien we de rol van de staat opnieuw ter discussie stellen, moet dit steeds gebeuren in het kader van een nieuwe koppeling van het economische met het sociale. Daarbij moeten nieuwe mechanismen voor herverdeling van de rijkdom worden ingevoerd die steunen op een andere visie van vooruitgang en ontwikkeling en die een proces van ontmarkting van de samenleving op gang brengen via sterkere openbare diensten en een versterkte non-profitsector.

Bronnen :

- > *Michel Husson, Le grand bluff capitaliste, Paris, La Dispute, 2001*
- > *Gabriel Maissin, Le rôle de l'Etat à l'épreuve du néolibéralisme, le cas belge 1977-1995, UCL, OPES, 1995.*

De dominostenen van de onzekerheid

Door Jean Faniel, Assistent in de Politieke Wetenschappen,
Université libe de Bruxelles (ULB)

⁵ *Even erop wijzen dat de logica bij het bestaansminimum verschilt van die bij de sociale zekerheid, waarvan het bestaansminimum geen deel uitmaakt. Het denkbeeld achter het bestaansminimum berust op het principe van bijstand die de gemeenschap biedt aan haar leden die in nood zijn, zonder dat daarvoor vooraf wordt bijgedragen, maar waarvoor een onderzoek naar de inkomsten wordt ingesteld. De sociale zekerheid daarentegen wordt voornamelijk gespijsd door de bijdragen van de loontrekkende werknemers en biedt wie niet kan werken een vervangingsinkomen, zonder verder onderzoek naar hun persoonlijke bezit. Dit onderscheid is evenwel metertijd en na opeenvolgende hervormingen wat vervaagd.*

De positie van loontrekkende draagt een stuk onzekerheid in zich. Wanneer men afhankelijk is van zijn werk en van het bijbehorende loon om te kunnen leven alsook om zijn gezin in leven te houden, dan vormt niet kunnen werken een belangrijk risico. Ziekte, arbeidsongeval, werkloosheid of ouderdom zijn wezenlijke gevaren voor de loontrekkende werknemers.

Om deze risico's in te perken, hebben de organisaties van de arbeidersbeweging beschermingssystemen ontwikkeld en druk uitgeoefend op de overheid en de werkgevers opdat dergelijke systemen zouden worden ingesteld of erkend. Rustpensioen, ziekte- en invaliditeitsverzekering en werkloosheidsverzekering verschaffen een vervangingsinkomen aan werknemers die niet kunnen werken, of van wie men vindt dat ze een leeftijd bereikt hebben waarop ze zich uit het actieve loontrekkersleven mogen terugtrekken.

De "sociale staat" die zo werd opgebouwd, zorgde voor minder onzekerheid bij de loontrekkenden, doordat de positie van wie niet

of niet meer kon werken, verbeterd werd. Door de werklozen een bepaald inkomenspeil te waarborgen, verminderde de sociale staat ook de druk naar beneden die de werkloosheid uitoefende op de lonen, de arbeidsvoorwaarden en het collectieve inschakelingsvermogen van de actieve werknemers. Wie zonder werk zit, is niet verplicht om zijn werkkraft tegen elke prijs te verkopen, zoals dat wel het geval is in een systeem waar de sociale bescherming zwak of onbestaande is.

In het midden van de jaren zeventig droegen de welvaartsvastheid van de sociale uitkeringen, enerzijds, en de invoering van het bestaansminimum, anderzijds, bij tot de versteviging van het "vangnet" dat de sociale zekerheid van de loontrekkende werknemers⁵ is.

Maar in dezelfde periode zien we ook dat het sociaal-democratisch compromis dat na afloop van de Tweede Wereldoorlog in de Westeuropese samenleving was ingevoerd, grondig in vraag wordt gesteld. De lonen van de werknemers zijn duidelijk gestegen en hun levenskwaliteit is verbeterd, terwijl de winst en de inkomsten die de kapitaalbezitters binnenrijven, gedaald zijn. In sommige industriële, financiële en intellectuele kringen wordt ook nagedacht over middelen om de geleidelijke verbetering van de positie van de loontrekkenden en de verdeling van de rijkdom af te remmen. Het monetaire economisch beleid en, breder, de neoliberale economie, doen zich meer en meer gelden, met niet te verwaarlozen symbolisch en sociaal, maar soms ook fysiek geweld (denk maar aan Chili onder de dictatuur van Pinochet).

De enorme technologische ontwikkelingen leiden tot industriële herstructureringen die

hard aankomen voor de tewerkstelling en ook de arbeidsvormen zelf worden aanzienlijk gewijzigd. De werkloosheid neemt massaal en snel toe⁶, er ontstaat onzekerheid en van de loontrekkenden wordt meer flexibiliteit geëist.

Geconfronteerd met de toename van de kosten door het grotere aantal werklozen, heeft de Belgische overheid het bekomen van uitkeringen en de bedragen ervan beperkt. Sommige categorieën werklozen werden sneller uitgesloten van de werkloosheidsverzekering. Dat was in het bijzonder het geval voor de samenwonenden (een begrip dat in 1980 in de werkloosheidsregelgeving werd ingevoerd en voornamelijk vrouwen treft). Tegelijkertijd werden andere vervangingsinkomens bevroren of verminderd. Het overgrote deel van de loontrekkenden die hun baan wisten te behouden, ondergingen meerdere malen gevoelig koopkrachtverlies.

In België heeft deze evolutie de vakbonden op een andere manier getroffen dan in de meeste andere Europese landen. Dankzij de sterke voet die ze hadden op de werkvloer en dankzij de dienstverlening aan hun aangeslotenen, maar ook doordat ze fungeren als uitbetalingsinstelling van de werkloosheidsuitkeringen, zagen de Belgische vakbonden hun ledental globaal verder stijgen. In Duitsland, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en zeker in Frankrijk, kende het percentage georganiseerde werknemers daarentegen een daling.

Het aantal gesyndiceerden dat bijdragen betaalt, volstaat echter niet om de kracht van strijdbare vakbondsactie te waarborgen. Doordat werklozen, werknemers in onzekere banen of met flexibele werktijden en uitzendkrachten moeilijk samen te brengen zijn alsook door de geheel eigen denkwijze van de vakbonden zelf en de druk die op hen weegt, hebben ACV en ABVV geen vormen van syndicalisme kunnen noch willen, ontwikkelen en duurzaam maken, waarbij deze loontrekkenden als volwaardige *medespelers* van de vakbondsstrijd worden betrokken⁷. De vakbonden hebben hun krachten meestal toegespitst op het verdedigen van de belangen van de werknemers die zich meer inzetten in de vakbondsactie en de “harde kern” van het syndicalisme vormen (werknemers met een vast statuut, goed georganiseerd, actief in sterke sectoren). De positie van een groeiend gedeelte van de werknemers, namelijk de werknemers met een onzekere betrekking, de werklozen of ook nog de meest gemarginaliseerde groepen in de samenleving (leefloners, mensen zonder papieren), hebben ze deels verwaarloosd.

Natuurlijk kon de aandacht die de vakbondsstructuren besteedden aan de evolutie van de werkloosheidsregelgeving of van de arbeidsovereenkomst de schade enigszins beperken en de afbraak van de langzaam veroverde bescherming wat vertragen. Toch lijkt het erop dat het ACV en het ABVV en de sectoren die hun basis vormen, niet voldoende beseft hebben dat de afbraak van de bescherming in de ‘rand’-segmenten van de loonarbeid ook schade aanrichtte voor alle werknemers, ook voor diegenen die zich in de meest gunstige positie bevinden.

Met de Actieve Welvaartsstaat werd deze afzwakking van de rechten van de zwaksten nog intensiever. De druk op de “stabiele” werknemers werd opgevoerd en hun arbeidsvoorwaarden en hun bezoldiging aangetast. De ideologie die door de Actieve Welvaartsstaat wordt uitgedragen, verhult bovendien de verantwoordelijkheid die de werkgevers en de beleidsvoerders dragen in collectieve

⁶ *In België is het aantal volledig uitkeringsgerechtigde werklozen gestegen van zowat 100.000 personen in 1974 (jaargemiddelde), hetzij zo’n 4,3% van de actieve bevolking, tot 172.000 in 1975 (5,5%), 312.000 in 1980 (9,1%) en 495.000 in 1984 (10,9%), m.a.w. een vervijfvoudiging in nauwelijks 10 jaar. In 2004 bedroeg dit aantal 434.000 personen (8,8%). Men weet echter dat deze statistieken onnauwkeurig zijn en dat tabrijeke categorieën van personen die onder hun niveau te werk gesteld zijn, niet in deze cijfers voorkomen.*

⁷ *Deze waarneming wordt verder uitgewerkt in de doctoraatsverhandeling die ik kortelings heb geschreven: Les syndicats, le chômage et les chômeurs. Raisons et évolution d’une relation complexe, ULB, département de science politique, 2006, 4 delen. Dit werk kan geraadpleegd worden in de bibliotheek van de Menswetenschappen van de ULB, P. Hegerlaan, Elsene.*

Deskundigen aan het woord

8 Een gedetailleerde studie van de hervorming van het bestaansminimum en de standpunten van vakbonden en organisaties vindt men in *Syndicats et société civile: des liens à (re)découvrir*, Labor 2003.

9 Voor een meer volledige studie van dit plan en de kritiek erop, zie *Année sociale 2004*, Institut de sociologie van de ULB: <http://www.ulb.ac.be/is/Faniel%20133-148.pdf>

fenomenen zoals werkloosheid, onzekerheid of armoede. Ook draagt deze ideologie bij tot de verdeeldheid die tussen de verschillende categorieën loontrekkenden kan bestaan. Leefloners en werklozen worden immers verantwoordelijk gesteld voor hun situatie en beschreven als mensen die behagen scheppen in nietsdoen, bijvoorbeeld bruggepensioneerden worden graag voorgesteld als mensen die liever stoppen met werken. Gemakshalve wordt daarbij even vergeten dat het brugpensioen in de eerste plaats werd ingevoerd om de kwalijke gevolgen van herstructureringen te verzachten en uitgebreid sociaal protest te vermijden. Tot slot wordt ook de sociale controle opgevoerd door de maatregelen die in naam van de Actieve Welvaartsstaat worden uitgevaardigd.

In 2001 besliste de paars-groene regering het bestaansminimum om te vormen tot “leefloon”. De tewerkstelling van de personen die bijstand vragen, is de voornaamste doelstelling geworden van het nieuwe systeem. Maar de “voorgestelde” banen zijn voornamelijk onzeker, bieden een slecht statuut en een laag loon. Ook de “opleidingen” die worden “voorgesteld” zijn slecht betaald en verschaffen bepaalde ondernemingen goedkope werkkrachten. De contractgebondenheid moet ervoor zorgen dat de aanvragers van het leefloon dergelijke banen of “opleidingen” aanvaarden. Om het leefloon te ontvangen, moet men een ‘contract’ met het OCMW ondertekenen, waarin bijvoorbeeld staat dat een baan of een opleiding zal worden aanvaard, ook al zijn die van de hoger beschreven soort. Wie een dergelijk document weigert te ondertekenen, wordt van het recht op leefloon uitgesloten. Dit “contract” is er wel een van bijzondere aard, vermits beide partijen niet echt dezelfde vrijheid hebben.

Verschillende organisaties vormden een platform tegen dit regeringsplan. Sommige vakbondsafdelingen verenigden zich samen met organisaties, maar de nationale leiding van het ACV en het ABVV boden niet echt weerstand tegen het plan, wel integendeel⁸. Nochtans verhoogt de verplichting voor de

leefloontrekkers om onzekere en slechtbetaalde banen te aanvaarden, de druk op de “gewone” tewerkstelling.

In 2004 keurde de paarse regering het plan voor controle van de werklozen goed, dat door minister Vandenbroucke was voorgesteld. In tegenstelling tot wat zijn officiële naam wil laten verstaan, blijft dit plan voor “toezicht op de beschikbaarheid van de werklozen” niet beperkt tot nagaan of de werklozen wel degelijk de banen aannemen die hen voorgesteld worden. De bestaande bepalingen in de werkloosheidsregelgeving maakten deze controle trouwens al mogelijk. De nieuwe bepalingen verplichten de werklozen te bewijzen dat ze *actief* en *voortdurend* werk zoeken. Dit betekent dat de verantwoordelijkheid voor het gebrek aan werk individueel bij de werklozen zelf wordt gelegd. De actieve werknemers worden ook gesterkt in het idee dat de werklozen op kosten van de maatschappij leven. Nochtans heeft minister Vandebroucke zelf erkend dat hij de werklozen niet vroeg *werk te vinden*, maar *werk te zoeken*.

Heeft het zin mensen te verplichten iets te zoeken dat zeldzaam is of zelfs onbestaand? Zoals we in het begin van deze tekst zagen, is wie zijn werk verliest en niet over een vangingsinkomen kan beschikken, geneigd minder goed betaald werk te aanvaarden om in leven te blijven. Het bestaan van de werkloosheidsuitkering heeft dus de benedenwaartse druk die de werklozen uitoefenen op het algemene loonniveau, binnen de perken gehouden. Doordat er minder angst voor de toekomst is, kunnen de werklozen enkel “degelijke” betrekkingen aanvaarden en moeten ze niet toehappen voor elke “kleine job” die voorhanden is. Zo wordt de druk van de massale werkloosheid op de actieve loontrekkenden dus afgezwakt.

Het is dan ook niet toevallig dat het plan dat minister Vandenbroucke voorlegde, elementen ontleende aan de eisen van de werkgevers⁹. Indien de werklozen op straf van sancties verplicht worden voortdurend werk te zoeken, dan wordt de bedreiging die zij voor

de actieve werkers vormen, groter. Wie geen blijk geeft van actief zoeken naar werk, moet met de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) een "contract" ondertekenen. Ook hier leidt de weigering tot ondertekenen tot de schorsing van de uitkeringen. Met dit document verplicht de RVA de werklozen met name zich in te schrijven bij uitzendkantoren, waardoor een bij uitstek onstabiele vorm van werk aangemoedigd wordt. De stijging van het aantal uitsluitingen uit de werkloosheidsverzekering die voorspelbaar was (en stilaan bewaarheid wordt) drijft een reeks personen tot de noodzaak om onzekere en slechtbetaalde banen te aanvaarden of in het zwart te gaan werken. De uitgesloten werklozen die zich tot het OCMW van hun gemeente wenden... worden ook daar voor dezelfde verplichting geplaatst om een contract te ondertekenen en gelijk welk werk te aanvaarden.

Voor de tweede maal in nauwelijks enkele jaren werd de bescherming van de kwetsbaarste werknemers ernstig aangetast. De doelstellingen stemmen in beide gevallen overeen: de minst georganiseerde segmenten van het salariaat aanpakken om de druk op de werknemers met een gunstiger statuut op te drijven.

Ondanks het feit dat verschillende vakbondssectoren dit wensten en ondanks de actie die ze voerden, organiseerden ACV en ABVV geen echte bundeling van hun actieve militanten om de goedkeuring van deze hervorming van de controle op werklozen te verhinderen. De werklozengroepen waren niet goed georganiseerd en konden geen gewicht in de schaal werpen tegen de wil van de regering. De middelen die de vakbonden

konden bekomen om de werklozen *individueel* te begeleiden en te verdedigen, verminderen nauwelijks de uitwerking die het veranderde systeem *collectief* heeft.

Het "Generatiepact" dat de regering onlangs heeft goedgekeurd, is de derde dominosteen die ze omgooit om de hele sociale bescherming aan het wankelen te brengen. Voortdurend wordt erop gehamerd dat het onontbeerlijk is dat de ouderen langer "actief" aan het werk blijven. Men zou nochtans denken dat met een officieel werkloosheidscijfer van meer dan 400.000, het niet aan beschikbare arbeidskracht ontbreekt. De afbrokkeling van de sociale zekerheid verontrust de werkgevers niet echt, maar wel de vermindering van de voorraad werklozen. Dit is immers hun beste wapen voor loonmatiging. Het is dan ook allesbehalve toevallig dat de werkgevers en een deel van de regering, onmiddellijk nadat ze de geleidelijke ontmanteling van een deel van het brugpensioenstelsel wisten te bekomen – waardoor ze *zowel* het nodige werknemersbestand *als* het "gewenste" percentage werklozen in stand kunnen houden – de aanval inzetten om de loonmatiging van alle werknemers te verkrijgen.

Doordat ze de Actieve Welvaartsstaat en zijn ideologie de kans gaven zich te ontwikkelen en er niet in slaagden, of zelfs niet probeerden, de hervorming van het bestaansminimum, eerst van de controle van de werklozen en tenslotte van het loopbaaneinde tegen te houden, richtten de nationale organen van ACV en ABVV zich opnieuw op de toenemende onzekerheid van de positie van de loontrekkenden, ook voor diegenen die heden nog een zekere bescherming genieten. Het lijkt meer dan ooit noodzakelijk dat er opnieuw een krachtsverhouding wordt gesmeed die minder ongunstig is voor de werknemers. De "stabiele" en de onzekere werknemers, de actieve en de niet-actieve werknemers moeten verenigd worden om de verloren bescherming van de "rand"-segmenten te heroveren en de druk op de werknemers van de "harde kern" te doen afnemen.

Interview met Frank Vandenbroucke

Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming

In de laatste regeringsverklaring van 1999, tekende de regering Verhofstadt een nieuw sociaal model voor België uit: het idee van de Actieve Welvaartsstaat was geboren. U was de man achter deze Actieve Welvaartsstaat. Welke doelstelling wordt ermee nagestreefd? Welke vaststellingen brachten u tot het invoeren ervan?

FRANK VANDENBROUCKE : Ik ben begonnen met een bepaalde opvatting over sociale politiek te verdedigen.

Het centrale idee achter de Actieve Welvaartsstaat is dat het niet volstaat dat je een werkloze een uitkering geeft; je moet hem ook kansen geven om volwaardig te participeren in de samenleving. Dit betekent, onder meer, een job, of toch een zinvolle sociale activiteit.

Het debat over de Actieve Welvaartsstaat is in de eerste plaats een debat over de doelstellingen van de sociale politiek.

Ik denk dat de doelstelling moet zijn om hoogstaande sociale bescherming aan te bieden, maar ook een hoge participatiegraad op de arbeidsmarkt.

Landen met een hoge participatiegraad op de arbeidsmarkt, maar met lage sociale bescherming – zoals Groot-Brittannië en de Verenigde Staten – hebben geen goede sociale politiek. Anderzijds zijn landen die een goede sociale bescherming bieden, maar een lage participatiegraad op de arbeidsmarkt kennen – zoals België, Frankrijk, Duitsland,... – ook niet echt goed bezig.

Je moet niet alleen het inkomen van mensen beschermen, maar hen ook participatiekansen geven. Achter dat debat over de doelstellingen, zit natuurlijk ook een belangrijke ideologische discussie, waarbij twee vragen centraal staan.

Ten eerste, wat zijn de fundamentele elementen waarop het sociale welzijn van mensen gebaseerd is? Ik denk dat participatie, actieve participatie en arbeid, daar bij zeker horen en dat het niet louter volstaat om de mensen een inkomen te geven.

Ten tweede, wat zijn de instrumenten van de sociale politiek? Laat me als concreet voorbeeld de werkloosheid nemen, waar we al een concrete hervorming opgestart hebben. Gedurende vele jaren zijn wij veel te weinig bezig geweest met de concrete individuele werkzoekende. Wij hebben ons dus eigenlijk vele jaren tevreden gesteld met een beleid waarbij we uitkeringen gaven aan mensen die werkloos waren en die mensen voor de rest lieten verkommen of lieten marginaliseren in een hoekje. Men contacteerde die mensen niet en zelden werd hen werk aangeboden. Ter herinnering, dat was de verantwoordelijkheid van de gewesten. Dat zijn we sinds 2004 aan het veranderen en in het Vlaams Gewest gaan we nu voor, wat ik genoemd heb “de sluitende aanpak”: wij laten niemand door de mazen van het net vallen. In Vlaanderen wordt nu iedereen die werkloos is, individueel gecontacteerd, eerst telefonisch. Mensen die lager geschoold zijn, worden ook uitgenodigd voor een persoonlijk gesprek. Sinds 2004 krijgt iedereen dus concrete hulp aangeboden.

Daar staat ook tegenover dat we beter willen volgen welke inspanningen mensen precies doen met dat aanbod. En ik weet dat dat controversieel is geweest, met name in de Franstalige socialistische wereld (NGO's, vakbonden, politieke partijen). Er was heel veel wantrouwen tegenover het idee van sterker opvolgen van werkzoekenden. Maar dat is nodig: als je kansen biedt, mag je van mensen ook eisen dat ze inspanningen leve-

ren en mag je ook een beetje druk uitoefenen, een positieve druk dan. Niet dat we resultaatverbintenissen (werk vinden) eisen, maar toch zeker wel inspanningen (om werk te zoeken).

Het federale opvolgingssysteem dat sinds 1999 werd opgezet, is gebaseerd op deze principes. Landen die een dergelijk systeem toepassen (Denemarken, Zweden, Finland), hebben veel meer succes met hun werkgelegenheidsbeleid dan België. Inzake de Actieve Welvaartsstaat staan we trouwens nog maar aan het begin van het beleid. We moeten hiervoor nog vele inspanningen leveren.

Als vakbond steunen wij uiteraard deze bereidheid om werknemers die zonder werk zitten, meer hulp te bieden. Zijn de beschikbare middelen echter niet onvoldoende, vergeleken bij wat gedaan wordt in de landen die als voorbeeld dienen voor de Actieve Welvaartsstaat (Denemarken)?

FRANK VANDENBROUCKE : In vergelijking met de Scandinavische landen zijn de ingezette middelen inderdaad nog onvoldoende. Wij moeten daarin nog investeren. Anderzijds mogen we de activering van de werklozen ook niet uitstellen, onder het voorwendsel dat onze opleidingsinspanning eerst groter moet worden. Nee, we moeten tegelijkertijd investeren in opleiding en investeren in onderwijs, maar ook een actieve opvolging doen van werkzoekenden.

Net als in de rest van Europa, stijgt ook in België het aantal arme werknemers. Toch berust het model van de Actieve Welvaartsstaat op de opvatting dat “werk de beste sociale bescherming vormt”. Zitten we hier niet met een moeilijk te overbruggen tegenstrijdigheid?

FRANK VANDENBROUCKE : Er is inderdaad een groeiend segment op de arbeidsmarkt, dat gekenmerkt wordt door preciaire arbeid. Daarin zit ook bijvoorbeeld de uitzendarbeid. Maar ik vind niet dat we de luxe hebben om dat te weigeren. Neem nu Brussel, met zijn massale werkloosheid. We mogen echt niet de pretentie hebben te zeggen dat we alleen maar

de meest hoogstaande jobs willen of alleen maar contracten van onbepaalde duur.

Een job die enigszins precair is, is beter dan helemaal geen job!

Op voorwaarde dat die job als springplank kan dienen naar een job die wel zekerheid biedt. En dat gebeurt ook wel in de praktijk! Er zijn heel wat mensen die, via uitzendarbeid, wel aan een contract van onbepaalde duur komen. Dat is ook het debat dat wij gehad hebben over de dienstencheques en het inschakelen van de interimsector. We zijn daar tot het compromis gekomen dat er, afhankelijk van het geval, na drie of zes maanden een contract van onbepaalde duur komt.

Er is een onderzoek gebeurd naar de tewerkstelling in het circuit van de dienstencheques en daaruit blijkt dat dit geen mini-jobs zijn. De meerderheid van die jobs zijn meer dan halftijds!

We moeten vertrouwen hebben in die mechanismen, zonder daarom naïef te zijn.

Als we uitzendcontracten zouden afwijzen, zou dit voor veel werknemers kunnen betekenen dat ze gewoon niet aan werk geraken.

Het standpunt van de actoren

¹⁰ *Federatie van privé tewerkstellingskantoren.*

Ik heb nu in Vlaanderen een akkoord afgesloten met Federgon¹⁰, de Federatie die onder meer de uitzendsector vertegenwoordigt, over jobs die zij kunnen aanbieden aan allochtonen, ouderen en mensen met een arbeidshandicap. We hebben een vaste afspraak over de opleiding van de werknemers. Ik faciliteer de uitzendsector een beetje, maar ik vraag ook aan de uitzendsector om ervoor te zorgen, te garanderen, dat die mensen een opleiding krijgen en een contract van onbepaalde duur.

Dat is met de vakbonden in Vlaanderen ook een moeilijke discussie geweest. Ze vinden het niet vanzelfsprekend dat interimkantoren individuele begeleiding of beroepsopleiding zouden kunnen bieden op kosten van de overheid. Ik begrijp deze houding, maar anderzijds denk ik dat uitgerekend deze aanpak kan bijdragen tot het bestrijden van precaire vormen van arbeid waar de vakbonden tegen zijn.

Leidt de individuele responsabilisering van de werknemers niet tot verzwakte solidariteit onder de werknemers en het ondergraven van vakbondsactie?

FRANK VANDENBROUCKE : Ik vind dit een nogal theoretische kritiek. Volgens mij moeten we twee bekommernissen verzoenen. Ik denk dat we inderdaad in het beleid ten aanzien van werkzoekenden moeten individualiseren. Wij moeten meer maatwerk leveren dat overeenstemt met de individuele situatie van een individu. Toen ik de eerste keer, als minister van Sociale Zaken in 1999, sprak over de Actieve Welvaartsstaat, legde ik de nadruk op maatwerk, juist omdat sociale problemen en precariteit meer dan ooit verbonden zijn met de individuele levensgeschiedenis van mensen. Trouwens, als je ervan uitgaat dat de oplossing voor de werkloosheid voor een stuk ook 'investeren in opleiding (menselijk kapitaal)' is, dan is dat allemaal toch zeer individueel.

Maar er is ook een collectieve dimensie, die te maken heeft met de sociale bescherming. In een goed sociaal model worden de individuele en de collectieve aanpak verzoend.

De activering van de individuen betekent niet zozeer hun tewerkstelling, maar vooral een grotere verplichting werk te zoeken: men haalt bepaalde categorieën van mensen terug op de arbeidsmarkt, die ervan verdwenen waren. Niet het aantal banen neemt toe, wel het aantal mensen dat een baan zoekt. Uiteindelijk leidt dit toch tot meer werklozen en is de eerste doelstelling dan niet de lonen "in bedwang te houden"?

FRANK VANDENBROUCKE : Vanuit een puur theoretische logica, kan je dat argument niet zomaar weerleggen. Als er inderdaad meer mensen worden aangezet om werk te zoeken, dan is er een groter aanbod van werkrachten en dan is er natuurlijk ook meer concurrentie onder de werknemers.

Louis Major, een bekende syndicale leider van na de oorlog, legde me ooit uit dat ons werkloosheidssysteem precies was ingevoerd om te verhinderen dat werkloze arbeiders gedwongen zouden worden om onder het bestaansminimum te gaan werken. Dat klopt en ik wil natuurlijk het systeem van werkloosheidsuitkeringen niet afschaffen.

Maar je mag ook niet in het andere uiterste vervallen, waarbij de werkzoekenden helemaal niet gestimuleerd worden om werk te zoeken. Anders kan je geen sociaal-economisch systeem opbouwen. Het is een kwestie van een goed evenwicht te vinden.

Ik ben trouwens een tegenstander van het basisinkomen. Ik sta niet achter de politieke filosofie die vindt dat je de mensen een basisinkomen kan geven zonder dat ze iets hoeven te doen!

Het standpunt van de actoren

Interview met Yvan Mayeur

Voorzitter van het OCMW van de Stad Brussel

Met de Wet van 7 augustus 1974 werd het recht op het bestaansminimum ingevoerd. De wet van 26 mei 2002 vormde dit om in het recht op maatschappelijke integratie, die “kan bestaan uit een tewerkstelling en/of een leefloon, die al dan niet gepaard gaan met een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie.” Het uitgangspunt van deze wet tot “vernieuwing van het bestaansminimum” is het voorwaardelijke recht op het inkomen, gebonden aan een tegenprestatie, namelijk “de inzet van de betrokkene om zich maatschappelijk te integreren”... In dit nieuwe model spelen contractgebondenheid en activering van de maatschappelijke bijstand een grote rol. Wordt hierdoor de heersende logica rond maatschappelijke bijstand niet op losse schroeven gezet en wijst dit niet op een

overgang van een opvatting van recht op een sociale voorziening, naar een opvatting van tegenprestatie voor deze voorziening?

YVAN MAYEUR: Als veldwerker word ik elke dag geconfronteerd met de aanvragen van de gebruikers van mijn OCMW en ik stel vast dat het de rechthebbenden van sociale bijstand zijn die werk wensen, via het stelsel van artikel 60.

Wat kan men vaststellen?

Volgens mij betekent de wet van 2002 een vooruitgang ten opzichte van de wet van 1974. Vroeger dienden immers twee voorwaarden vervuld te zijn opdat een persoon sociale bijstand kon genieten: ten eerste een voorwaarde betreffende bestaansmiddelen en ten tweede een voorwaarde van beschikbaarheid op de arbeidsmarkt.

© OCMW Stad Brussel

Het standpunt van de actoren

De aanvrager, en dit is een fundamenteel gegeven, moest deze beschikbaarheid bewijzen. Om een wat karikaturaal voorbeeld hiervan te schetsen: in een Brussels OCMW moesten de rechthebbenden op het bestaansminimum enkele jaren geleden, om de uitkering te kunnen trekken, een mapje met sollicitatiebewijzen voorleggen.

Met de nieuwe wet van 2002, werd deze logica volledig omgebogen in het voordeel van de rechthebbenden op maatschappelijke bijstand. Voortaan immers moet de gemeenschap die personen via het OCMW een baan, een opleiding of een leefloon aanbieden. Er hoeft geen bewijs van beschikbaarheid meer te worden voorgelegd.

Wel kan men zich inderdaad afvragen of de OCMW's in staat zijn om deze ambitieuze doelstelling te verwezenlijken.

Er is dus geen omkering in termen van recht zoals sommigen beweren. Ik zou zelfs durven zeggen dat bepaalde sociale categorieën meer rechten hebben gekregen. Zo kunnen nu ook de bijstandsaanvragers met buitenlandse nationaliteit het Leefloon (het vroegere bestaansminimum) genieten.

Het is bovendien ook onjuist en aanstootgevend te beweren dat deze nieuwe wet in de lijn ligt van dwangarbeid. Ons publiek smeekt werkelijk om werk. Wij doen niets anders dan aan een vraag tegemoetkomen.

Dit gezegd zijnde, ben ik ook geen voorstander van een systeem van volstrekt recht, noch van de principes van de universele uitkering. Rechten houden plichten in. Noch de vroegere, noch de huidige wetgeving is ooit onvoorwaardelijk geweest!

Bestaat met de nieuwe wet niet het risico op meer subjectiviteit bij het toekennen van bijstand, naargelang het OCMW en zijn maatschappelijk werkers?

YVAN MAYEUR: Dit gevaar bestaat inderdaad. Ik kan binnen het OCMW van de Stad Brussel uiteraard geen identieke behandeling door elke maatschappelijk werker waarborgen. Dit is onmogelijk! Toch kan de Raad voor Maat-

schappelijk Welzijn dit gevaar van subjectiviteit verminderen. De mensen kunnen tegen een beslissing ook intern beroep aantekenen bij het OCMW en natuurlijk ook voor de Arbeidsrechtbank hun gelijk verdedigen.

Bestaat het gevaar niet dat het systeem van tewerkstelling via het mechanisme van artikel 60 tot verslechtering van alle arbeidsovereenkomsten leidt?

YVAN MAYEUR: Neen, want het gaat om echte arbeidsovereenkomsten. Het enige noemenswaardige verschil is dat de OCMW's de sociale bijdragen op zich nemen.

Het zijn uiteraard slechts overeenkomsten van bepaalde duur (namelijk gedurende de tijd die nodig is om rechten op Sociale Zekerheid te openen), maar die voldoen aan dezelfde loonvoorwaarden als de "klassieke" contracten. Er is dus geen gevaar voor sociale dumping...

Deze banen komen tegemoet aan reële behoeften van de gemeenschap (hulp aan ouderen, openbare reinheid,...) en zouden trouwens erkend moeten worden en moeten blijven bestaan na de periode onder artikel 60.

In dit opzicht vind ik dat de vakbonden te weinig interesse betonen voor de problematiek van de bestaansminimumtrekkers. Zelden worden personen die onder artikel 60 werken, verdedigd door de vakbondsafgevaardigden. Dit is erg schadelijk.

© CASU

Hoe evalueert u deze hervorming: is ze doeltreffend in de strijd tegen armoede en volstaan de ingezette middelen?

YVAN MAYEUR: Ik ben voor de principes van de nieuwe wet, maar alles draait om de middelen.

Het is op dit ogenblik ontzettend moeilijk om deze banen duurzaam te maken. Vaak zijn de betrokken personen enorm teleurgesteld. Er is heel wat pedagogische vaardigheid vereist om hen uit te leggen dat het niet zo is dat ze nu werkloos worden, maar wel dat ze nu recht hebben op werkloosheidsuitkeringen. Deze nuance is belangrijk, maar je krijgt het moeilijk uitgelegd.

Ik betreur het zeer dat er in Brussel geen verdere opvang bestaat voor mensen die uit een OCMW-baan komen. De bekwaamheden die tijdens de werkervaring werden verworven, zouden erkend moeten worden. Er zou concrete nazorg moeten zijn en men zou de betrokken personen zelfs een andere baan moeten kunnen voorstellen.

De doeltreffendheid in de strijd tegen de armoede is zeer miniem. Armoede is immers een veelomvattend probleem. Vandaag beschermt een baan de mensen niet langer tegen een onzeker bestaan. De laagste lonen zijn veel te laag om in het levensonderhoud te voorzien. De koopkracht van een hele categorie werknemers is bedreigd. Men

heeft het trouwens opnieuw over “working poor” (mensen die wel werken, maar toch niet uit de armoede geraken).

Hier stuiten we op een belangrijke contradictie: welk nut heeft het dat iemand werk heeft, als zijn levensstandaard er niet gevoelig door stijgt?

Toch mogen we niet vergeten dat werk, dat inderdaad soms tot afstomping leidt, ook een krachtige factor voor sociale emancipatie is. Het loon vormt dus zeker niet het enige maatschappelijke belang.

Past het nieuwe plan voor begeleiding en activering van het zoekgedrag van werklozen in hetzelfde denkraam? Kon men bij de invoering van het Begeleidingsplan en de Activeringsmaatregelen, een stijging van het aantal bijstandsaanvragen bij de OCMW's waarnemen?

YVAN MAYEUR: Dit plan past onbetwistbaar in een andere logica. In het kader van het recht op maatschappelijke integratie, controleert men de mensen niet, maar men stelt hen een integratietraject voor. Het gaat natuurlijk om activering, om wedertewerkstelling en om opleiding, maar er wordt niet gecontroleerd of de personen beschikbaar zijn en of ze werk zoeken.

De RVA-sancties hebben trouwens totaal geen zin tegen de achtergrond van het tekort aan arbeidsplaatsen en te lage lonen. Als een baan de situatie van de mensen niet verbetert, zijn de sancties onrechtvaardig en volkomen nutteloos.

Ik ben het er wel mee eens als het de bedoeling is om de privébedrijven en de overheid te responsabiliseren en niet om mensen een schuldgevoel te geven... Afgezien van een klein aantal sancties die toe te schrijven zijn aan bijzonder problematische sociale situaties, hebben wij bij de invoering van de controle op de werklozen geen verschuiving van de last naar de OCMW's vastgesteld.

Interview met Patrick Boribon

Directeur-Generaal, R.V.A.

Hoe evalueert u het nieuwe plan voor begeleiding en activering van het zoekgedrag van werklozen? Is het doeltreffend bij de bestrijding van de werkloosheid? Staan de ingezette middelen wel in verhouding tot de bereikte resultaten?

PATRICK BORIBON: Eerst en vooral wil ik erop wijzen dat ik hier niet zal ingaan op de hele problematiek waarop het plan, dat sinds 1 juli 2004 in werking trad, betrekking heeft.

Dit plan omvat immers twee luiken die nauw met elkaar verbonden zijn: enerzijds gaat het om de controle op het zoekgedrag door de R.V.A. (de **Rijksdienst** voor Arbeidsvoorziening), anderzijds om begeleiding van de werkzoekenden door de BGDA (de **Brusselse Gewestelijke** Dienst voor Arbeidsbemiddeling).

Als Directeur-Generaal van de R.V.A. zal ik het voornamelijk hebben over de consequenties die dit nieuwe systeem voor controle van werklozen op federaal vlak heeft. Mijns inziens mogen beide luiken evenwel niet gescheiden worden. De enorme inspanningen die de gewesten leveren op het vlak van de begeleiding, moeten in de verf gezet worden. Eigenlijk is dit het belangrijkste onderdeel van de operatie. In verschillende Europese landen is de hulp bij de zoektocht naar werk inmiddels geïndividualiseerd en ook al volstaat het nog niet, toch wordt veel geld besteed aan een betere begeleiding van de Belgische werkzoekenden. De kwalitatieve vooruitgang moet absoluut onderstreept worden!

Een concreet antwoord op uw vragen nu.

Ik vind het zeker nuttig dat geld besteed wordt aan de begeleiding en de activering van het zoekgedrag van werkzoekenden. Het heeft evenwel enkel zin als het op gerichte wijze gebeurt. Niet iedereen heeft noodzake-

Het Plan moet echter niet gezien worden als een middel tot bestrijding van de werkloosheid.

Dat is trouwens niet het doel ervan.

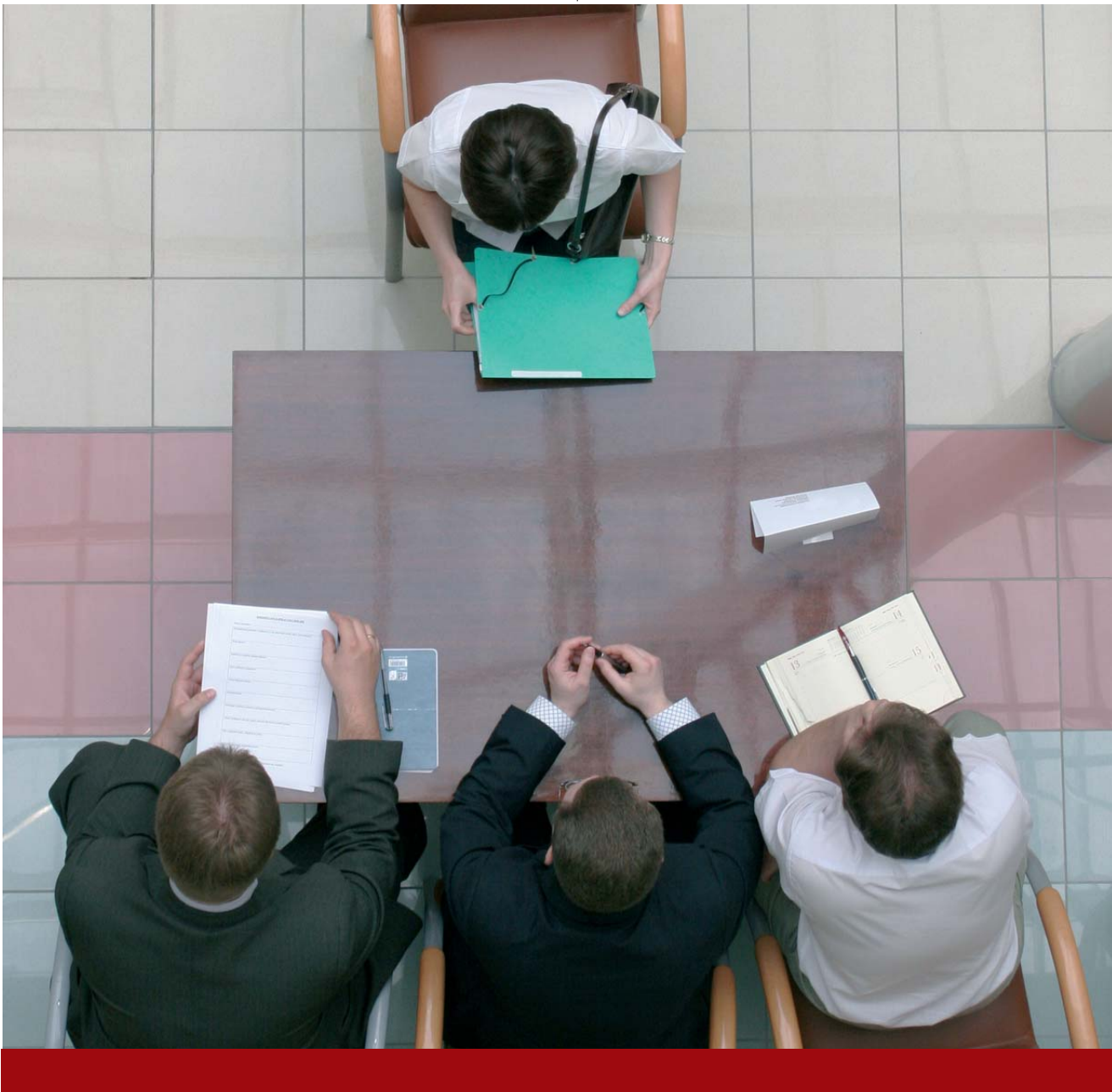
lijk hulp nodig bij het vinden van werk. Op het moment van dit interview werden reeds 50.000 werklozen ontvangen voor een onderhoud bij de R.V.A. in verband met de activering van hun zoekgedrag. Aan de hand van de ervaringen van dit eerste jaar, stel ik vast dat heel veel personen compleet het noorden kwijt zijn wanneer ze werk moeten zoeken. Voor hen is begeleiding dan ook onontbeerlijk.

Het plan moet echter niet gezien worden als een middel tot bestrijding van de werkloosheid. Dat is trouwens niet het doel ervan.

De doelstelling van dit plan is personen weerbaarder te maken op de arbeidsmarkt. Al te veel werklozen hebben nog geen enkel contact gehad met een instelling die hulp en begeleiding biedt. Elk basisinitiatief dat deel uitmaakt van de zoektocht naar werk, moet hen duidelijk gemaakt worden. Sommige werkzoekenden danken ons trouwens voor de concrete hulp die we hen bieden. Het is bijzonder erg dat men daarop zo lang heeft moeten wachten. Wie deze begeleiding tot stand moet brengen en hoe, dat is een andere vraag!

Sancties als rechtstreeks gevolg van het nieuwe plan zijn er tot op heden, objectief bekeken, weinig. Er is wel een belangrijke toename van het aantal sancties voor mensen die zich niet aanbieden of niet antwoorden op de brieven (bijna 4.800 sancties). En dit aantal vermindert niet! Ik denk dat de mensen de procedure niet altijd goed begrijpen. Maar hoe wil je dat personen die wij niet kunnen bereiken, gecontacteerd kunnen worden door een werkgever en aangevraagd worden?

Alleen al daarom zijn deze nieuwe begeleidingsmaatregelen en de activering van het zoekgedrag van de werklozen nuttig!

Heeft men bij de invoering van het plan een stijging van het aantal zogenaamde geactiveerde banen vastgesteld? Moet voor de bestrijding van de werkloosheid voorrang gegeven worden aan deze aanpak?

PATRICK BORIBON: Inderdaad en deze beweging ontstond zelfs al eerder, vermits het aantal geactiveerde banen in vijf jaar tijd aanzienlijk gestegen is. Van bijna 17.000 personen is het aantal personen met een activeringsovereenkomst nu opgelopen tot 46.000. Grote en nadelige uitzondering daarop vormt het Brussels Gewest, waar de cijfers hardnekkig stabiel zijn gebleven!

De begroting van de R.V.A. vermindert niet, maar ik ben van oordeel dat de actieve uitgaven (activeringsovereenkomsten) en de passieve uitgaven (werkloosheidsuitkeringen) evenwichtiger verdeeld zouden moeten zijn. Wat aan activering besteed wordt, ligt bijzon-

der laag in vergelijking met wat aan uitkeringen wordt uitgegeven.

De werkloosheidsuitkering moet echt als hefboom dienen voor de herinschakeling. Hier staat de deugdelijkheid van ons stelsel van werkloosheidsuitkeringen op het spel.

Komt het optreden van de R.V.A. niet wat laat? De werklozen worden immers pas na 15 of 21 maanden werkloosheid uitgenodigd¹¹.

PATRICK BORIBON: Dat de R.V.A. de werklozen zo laat uitnodigt voor de activering, ligt aan het Belgische systeem van uitkeringen voor onbeperkte duur. In veel andere landen, waar de werkloosheidsuitkeringen in de tijd beperkt zijn, zou dit inderdaad geen zin hebben. Bovendien valt de begeleiding van de werklozen, zoals ik reeds aangehaald heb, onder de bevoegdheid van de BGDA en die

¹¹ Jongeren onder de 25 worden door de RVA uitgenodigd na 15 maand werkloosheid en werklozen ouder dan 25 na 21 maand.

Het standpunt van de actoren

treedt al in de eerste maanden werkloosheid op. Men gaat er ook van uit dat veel personen op eigen kracht opnieuw werk zullen vinden.

Daarom spitst de R.V.A. zijn aandacht toe op de langdurig werklozen. Het is de bedoeling nog eens in te grijpen, net voor het definitieve vastlopen. Dankzij de begeleidingsinspanningen van de gewesten, kon het aantal personen dat, na afloop van de 15 en 21 eerste maanden werkloosheid werd opgeroepen, beperkt worden.

Dreigt het nieuwe controlesysteem aan de hand van individuele gesprekken met de werkzoekenden niet tot meer subjectiviteit bij de controle te leiden? Onze organisatie beschouwt dit als een groot gevaar van het nieuw ingevoerde systeem...

PATRICK BORIBON: Wij zijn er ons zeer goed van bewust dat er een stuk subjectiviteit bestaat in de behandeling van de concrete gevallen. Dit is onvermijdelijk! Wij hebben dan ook een hele reeks maatregelen uitgewerkt om dit gevaar binnen de perken te houden. Zo hebben wij een overzicht opgesteld per werkloosheidsbureau (resultaten, aantal gesprekken,...). Dadelijk van bij de invoering van het plan werd dit dag na dag opgevolgd. We konden ons geen onverklaarbare verschillen tussen de bureau's veroorloven, wat trouwens in het begin het geval was. De werkloosheidsbureau's hebben de beslissingen dus bijgehouden en bewaard opdat we de koers zouden kunnen bijstellen.

Bovendien worden in eenzelfde bureau de probleembeslissingen collectief behandeld. Maar dit is niet voldoende...

Daarom organiseren wij ook workshops rond concrete gevallen waarover de RVA-medewerkers die deze opdracht toegewezen kregen ("facilitatoren" genoemd) de knoop niet kunnen doorhakken. Ook in die gevallen is de beslissing collectief. Wij zullen op basis hiervan trouwens een jurisprudentie opstellen.

Getracht wordt dus het effect van deze subjectiviteit tot een minimum te beperken. De geest, niet de letter, moet doorslaggevend zijn!

Zorgt de invoering van het plan niet voor een belangrijke verandering in de werkwijzen van de R.V.A.?

PATRICK BORIBON: Absoluut. De functie van de R.V.A. evolueert. Met de aanwerving van de facilitatoren, heeft een nieuw functieprofiel zijn intrede gedaan bij de R.V.A.: dat van maatschappelijk werker.

De R.V.A. ontdekt nieuwe beroepen, een nieuwe cultuur zelfs. Vroeger hadden de werkzoekenden enkel contact met de Gewestelijke Bemiddelingsdienst, de uitbetalingsinstelling en eventueel, bij het stempelen, met de gemeente.

De R.V.A. ontving weinig mensen en nauwelijks 50% van zijn publiek bestond uit werklozen, de rest waren vooral werknemers met ouderschapsverlof, in loopbaanonderbreking,...

Vandaag zien wij massaal veel werklozen die we vroeger niet hadden gezien, gewoon omdat er geen probleem was met hun uitkering. We hebben het onthaal opgesplitst, we hebben geleerd files te beperken. Ook hebben we veel inspanningen geleverd op het terrein van de schriftelijke communicatie. Op de website trachten wij zo onder andere de informatie voor iedereen toegankelijk te maken.

Uiteraard zijn we er ons van bewust dat voor een groot aantal rechthebbers het rechtstreekse contact de enige bron van informatie is.

In dit opzicht ben ik van mening dat rechtstreeks informeren de rol is van bekwame mensen. Die mensen vindt men onder andere in de uitbetalingsinstellingen van de vakbonden.

Levenslang leren: hefboom voor een nieuw sociaal compromis?

Door Marc THOMMES, ondervoorzitter van de *Conseil de l'Education et de la Formation de la Communauté française*, Adjunct-Directeur-Generaal van Bruxelles Formation*

Sommigen beschouwen levenslang leren slechts als een handig hulpmiddel. In een gedereguleerde en steeds verder gedestabiliseerde arbeidsmarkt, dient het om de pil van de flexibiliteit en de verlaging van de loonlasten beter te laten doorslikken.

Voor hen draagt levenslang leren de ideologie uit van de Actieve Welvaartsstaat. Het illustreert hoe de Verzorgingsstaat geliquideerd wordt en de sociale verworvenheden afgezwakt worden. De sociale krachtsverhoudingen vallen voortaan in het nadeel van de vakbonden uit, waardoor de kwalificatioeroosters en de weddeschalen kunnen worden aangetast.

Anderen zien levenslang leren als een mogelijke smeltkroes voor een nieuw sociaal akkoord zoals na de tweede wereldoorlog werd opgebouwd, maar dat enerzijds economische en sociale veranderingen van de laatste 20 jaar zou omvatten en, anderzijds,

de noodzaak van een nieuwe regeling van de arbeidsmarkt zou onderschrijven.

Zij gokken op de ontwikkeling van een sociaal-economisch model waarin opleiding en werk geïntegreerd zouden zijn, dat flexibiliteit en arbeidsmobiliteit zou verzoenen en de werknemers een hoge mate van individuele bescherming zou bieden. Ze bepleiten een heropgebouwde structuur van de kwalificaties en bijgevolg van het niveau van de titels, getuigschriften en diploma's.

*Van de collectieve relatie
“tewerkstelling-kwalificatie”
naar de individuele relatie
“inzetbaarheid-competentie”*

Sinds de naoorlogse periode, en meteen daarna de periode van economische groei in de jaren zestig, ontstond een onderhandeld en sterk gestructureerd systeem van beroepskwalificatie van de functies in de ondernemingen. Dit systeem, dat vaste vorm aannam in de collectieve arbeidsovereenkomsten, omljnde de kwalificaties van de werknemers aan de hand van een gedetailleerde omschrijving van de werkposten en de activiteiten die er gepresteerd werden (kwalificatioeroosters) en verwees bovendien naar het niveau van het diploma.

De organisatie van het werk zelf was uitzonderlijk nauwkeurig, dank zij de wetenschappelijke organisatie van het werk (taylorisme) en

* *Marc Thommès vertolkt hier zijn persoonlijke visie.*

Het standpunt van de actoren

lag in de lijn van een nogal traagverlopende evolutie van het “vak” en van het “beroep”.

In een dergelijke, vrij stabiele context, waarin de toekomst van de productie en het productievolume meestal voorspelbaar was, beantwoordden het onderwijssysteem en de beroepsopleiding bijna “planmatig” aan de opleidings- en tewerkstellingsbehoeften. Ook de onderneming zelf speelde een belangrijke rol in de opleiding van de werknemers. De beroepsopleiding in de ondernemingen maakte deel uit van een methode om het personeel te integreren in het bedrijf en kaderde in een beleid van soms paternalistische signatuur.

Algemeen genomen was er dus een vrij evenwichtige krachtsverhouding ontstaan tussen de vakbonden en de werkgevers. De arbeidsmarkt werd in goede banen geleid door het drieluik “baan - kwalificatie - loonschaal” en ook door het optreden van de openbare tewerkstellings- en beroepsopleidingsdiensten die aanleunden bij het systeem van

kwalificatieroosters en van diploma’s, getuig-schriften en attesten.

In de loop van de voorbije 20 jaar echter, ondergingen de ondernemingen twee belangrijke veranderingen waardoor de verhouding “baan-kwalificatie-loonschaal” en de krachtsverhouding bij de collectieve onderhandelingen op losse schroeven kwamen te staan. Deze laatste was trouwens al aangetast door een massale werkloosheid die de positie van de vakbonden blijvend verder verzwakte.

De zeer snel toenemende ontwikkeling van technologische vernieuwingen en de automatisering van de maatschappij zorgden dus tijdens de laatste twee decennia voor twee ingrijpende veranderingen in de ondernemingen: de dematerialisatie van de productie en de sterke opkomst van de diensten. Met dematerialisatie van de productie wordt bedoeld dat de materiële goederen meer en meer opgenomen zijn in ingewikkelde systemen waarbij de kosten voor de pro-

ductie en de grondstoffen sterk dalen, terwijl de kosten voor organisatie, onderzoek en ontwikkeling enerzijds en interne en externe communicatie anderzijds juist stijgen. De groei van de diensten houdt verband met dit fenomeen. Steeds vaker koopt men een geheel van materiële goederen samen met de daaraan verbonden diensten (onderhoud, aanpassing van software, enz....).

Naast deze technische vooruitgang, heeft ook de globalisering van de economie, die mogelijk gemaakt werd door het einde van de USSR en het communisme, alle economieën en grondgebieden in een ongelooflijke concurrentiewedloop meegesleurd.

Door het wereldwijde kapitalisme **is het beheer van de ondernemingen grondig gewijzigd**, zowel wat het management en het personeelsbeheer betreft, als op het vlak van de arbeidsorganisatie.

Veel huidige managers hebben absoluut geen uitstaans meer met de oude “loonbetrekkingen” die voor de jaren tachtig bestonden tussen de eigenaars-aandeelhouders en hun directeurs en kaderleden. Toentertijd zaten die laatsten vaak in hetzelfde schuitje als de andere loontrekkende werknemers.

Vandaag slaagt een nieuwe klasse van beheerders-aandeelhouders, huurlingen zonder vlag, erin een nieuwe oligarchie te vormen die nauwelijks verantwoordelijk is tegenover de samenleving in het algemeen en die de solidariteit met de gemeenschap verbroken heeft. De privileges en hoogaanstaande functies die ze op slechts enkele jaren tijd weten te verzamelen – denk maar aan de “golden parachutes” – zorgen er immers voor dat zijzelf en hun gezin er, zelfs voor meerdere generaties, warm bij zitten!¹²

Ook de KMO's ondergaan de ijzeren wet van de internationale concurrentie en ontsnappen niet aan de voor hun werkkrachten bijzondere veeleisende beheerswijze.

Het kan karikaturaal lijken, maar op het vlak van personeelsbeheer kunnen we stellen dat tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw,

de relatie tussen het individu, de school, de beroepsopleiding en de onderneming vrij harmonisch en doeltreffend verliep. De ondernemingen zelf droegen bij tot de overdracht van een beroeps cultuur en een kwalificatie. Ze hadden een intern opleidingsbeleid op de werkvloer dat bijdroeg tot de integratie van de werknemer in de onderneming, tot het duurzaam maken van de werkgelegenheid en tot het verbeteren van de kwaliteit ervan.

Nu doen de ondernemingen niet noodzakelijk meer aan interne kennisopbouw. Tal van studies tonen ook aan dat de opleidingsspanningen binnen het bedrijf ongelijk verdeeld zijn. Voor de loontrekkenden werd geleidelijk aan afgestapt van het vroegere integratie- en opleidingsbeleid voor het personeel binnen de onderneming en men koos voor toegenomen flexibel beheer van de arbeidskracht. De ondernemingen willen hun werknemers niet langer in het bedrijf zelf opleiden en ze willen er ook de kosten niet voor dragen. De onderneming beheert nu het “bestand” en concentreert zich uitsluitend op de kosten van de arbeidskracht. Ze gaat zich gedragen als een “werkkrachtverbruikende” entiteit en ziet in de werknemers een hulpbron als een andere. Ze laat de taak om een flexibel inzetbaar menselijk kapitaal op te leiden, geheel of gedeeltelijk over aan de maatschappij. Zo houdt de onderneming nu dus niet langer de collectieve vaardigheden in stand, die vroeger intern werden ontwikkeld en doorgegeven. Gelukkig ontstaat er, zeer geleidelijk aan, ook een tegengestelde tendens: de bekommernis om een “lerende” onderneming en een “kwalificerende organisatie” wint veld.

In feite zijn de verwachtingen ten aanzien van de werknemer veranderd: men vergt van hem dat hij zich helemaal geeft, dat hij informatie uitwisselt met zijn collega's en dat hij anticipeert op problemen die zich in een ingewikkelder werkorganisatie vaak onverwachts kunnen voordoen.

Inzicht in de technische en organisatorische samenhang binnen het bedrijf is net zo zeer

¹² Deze vaststelling maakt bijzonder bitter als men weet dat er voortaan “openbare managers” zijn die “aan marktprijs” betaald worden en die dus op hun beurt, door de privileges die ze genieten, niet meer verantwoordelijk zijn tegenover de gemeenschap.

Het standpunt van de actoren

13 La compétence mobilise-t-elle l'ouvrier
 door Matteo Alaluf en Marcelle Stroobants, ULB, in *Les compétences. Le mot et les faits*, Cedefop, *Formation professionnelle*, nr. 1, 1994.

belangrijk voor de goede uitvoering van een taak of een functie, als de zuiver technische beheersing van het werkinstrument of het weergeven van een bepaalde theoretische kennis. **Vandaar de semantische (volgens sommigen ideologische) verschuiving van kwalificatie naar bekwaamheid/competentie.**

Voortaan eisen de werkgevers zowel algemene als technische cognitieve bekwaamheden, “morele” aanleg (zoals oplettendheid, verantwoordelijkheid, creativiteit, aanpassingsvermogen,...), relationele en sociale vaardigheden (zelfstandigheid, contactvaardigheid,...). Veel onderzoekers zijn evenwel van mening dat deze zogenaamde “nieuwe” bekwaamheden al in de oude arbeidsorganisatie bestonden, maar dan meestal informeel. Bovendien maakten ze deel uit van de “impliciete en persoonlijke kwaliteiten” van de werknemer en van het eventuele team. De werknemers zelf omschreven ze soms als bronnen van macht binnen de organisatie. Deze onbeschreven en niet in kwalificaties omgezette bekwaamheden konden, bij stiptheidsstakingen of in ruimere sociale conflicten, ook gevaarlijke strijdmiddelen worden. In dergelijke momenten van conflict werden

enkel de formele kwalificaties ingezet, met als gevolg dat het tempo en de kwaliteit van de productie daalden. Zoals Mateo Alaluf en Marcelle Stroobants erop wijzen “wordt de waardevolle bron van arbeiderscreativiteit, die vroeger werd aangewend zonder haar te vermelden of zelfs zonder het te beseffen, [voortaan] ten volle uitgebuit”.¹³

Met de massale werkloosheid en het flexibeler maken van de arbeidskracht, hebben de werkgevers de niet te onderschatten neiging om bij aanwerving overdreven kwalificaties te eisen, waardoor de kwalificaties, de diploma’s en dus ook het loon in waarde gaan dalen. De logica van de bekwaamheid hantieren tegen de achtergrond van verzwakte collectieve arbeidsbetrekkingen, zou in feite een alibi kunnen zijn voor de geleidelijke afbraak van de kwalificatieroosters en de weddeschalen. Bovendien dragen ze bij tot de verdere deregulering van de lonen en, bij uitbreiding, tot de desorganisatie van de arbeidsmarkt. De overheidsdiensten van Werk, Opleiding en Onderwijs bevinden zich in het oog van die storm...

Laten we na deze diagnose even stilstaan bij de perspectieven.

Het kwalificatie- en bekwaamheidsysteem collectief reorganiseren, levenslang leren ontwikkelen en de sociale zekerheid herschikken.

Op de verschillende machtsniveaus moeten 4 maatregelenpakketten worden ingevoerd of versneld uitgevoerd worden. Die moeten in onderlinge samenhang gebracht worden en meteen ook afgestemd worden op de Europese koers, die trouwens nauwlettend in het oog gehouden moet worden.

1. Naar een bredere sociale zekerheid

Het activeringsbeleid, dat erop gericht is het individu te verplichten zich te vormen en zijn eigen "inzetbaarheid" te onderhouden en dat het toekennen van een vervangingsinkomen daarom aan deze verplichting koppelt, bereikt weldra zijn beperkingen. Om te beginnen doordat de burgers weigeren om in groeiende onzekerheid te leven (cf. de gevolgen van het nieuwe begeleidingsplan voor werklozen en het probleem van de huisvesting).

De Actieve Welvaartsstaat hinkt op dit ogenblik op één been: er zijn nieuwe stimulerings- en controle-instrumenten ingevoerd die de "inzetbaarheid"¹⁴ van de personen moeten bevorderen, maar de sociale bescherming en het statuut van de personen zijn echter niet aangepast aan dit nieuwe gegeven. Zo werd bijvoorbeeld de opleidingspremie voor het laatst geïndexeerd in 1981, toen de beroepsopleiding gecommunautariseerd werd. Deze politieke en sociale wisselwerkingen zullen nog meer barsten slaan in de sociale samenhang van onze maatschappij, vooral omdat nu steeds grotere groepen van de werkende bevolking in onzekerheid leven.

Men kan de werknemers en de burgers in het algemeen slechts aanzetten tot levenslang leren indien **dat leren gelijkgesteld wordt aan een arbeidsprestatie, nuttig voor de gemeenschap, het individu en de productie.** Bovendien moet er ook vermeden

worden dat de werknemer daarvan rechtstreeks of onrechtstreeks zelf de risico's moet dragen, zeker wanneer zijn sociale en financiële toestand wankel is.

Op federaal niveau, met de gewesten en gemeenschappen en met de sociale partners, moeten onderhandelingen gestart worden over de oprichting van een verzekeringsstelsel, waarin de privésector de openbare diensten financieel zou kunnen bijspringen en waarbij ook uitgegaan wordt van solidariteit tussen de generaties. Ondernemingen die weinig arbeidskrachten te werk stellen of die een beroep doen op flexibele arbeidskrachten (deeltijds werk, franchise-nemers, uitzendkrachten, enz.) zouden een bijzondere bijdrage moeten betalen.

Algemeen gesteld komt het erop aan dat de waarborg die de sociale zekerheid biedt – voorzichtig! – losgekoppeld wordt van het statuut van de werkende persoon en dat het verbonden wordt aan nieuwe dimensies, met bijvoorbeeld het gelijkstellen van opleiding aan arbeidsactiviteit. Met deze verruimde visie op een te hervormen en beter te financieren sociale zekerheid gaat men de uitdaging aan van zowel levenslang leren als de sociale bescherming ervan en slaagt men erin economische en sociale vooruitgang te verzoenen.

2. Een individueel en een collectief recht waarover centraal onderhandeld moet worden

Invoering van een individueel opleidingsrecht houdt in dat de werknemer (dit is niet van toepassing op de werkloze) niet eerst de toestemming van zijn werkgever moet bekomen.

Sinds 1985 evenwel, kwamen er verschillende beperkingen op de uitoefening van het Betaald Educatief Verlof, zoals het bijzondere stelsel dat werd ingevoerd voor de KMO's. Hierdoor werd het Betaald Educatief Verlof ondermijnd en de ontwikkeling van levenslang leren werd verhinderd. Bovendien vertekenen de sectoropleidingen die "op maat" van de ondernemingen worden gemaakt en die veel weg hebben van voortdurende

¹⁴ Dit is een afschuwelijk woord. Onderverstaan is immers dat men cynisch vaststelt dat er in onze samenleving "onbruikbare" personen zijn. Ziedaar de weerslag van de Angelsaksische ideologie ("employability") op de taal. Het systeem van sociale bescherming werd evenwel niet aangepast.

Het standpunt van de actoren

¹⁵ Zie hierover *Le congé formation en Europe - Une stratégie pour l'accès à la formation tout au long de la vie, verslag van het colloquium dat georganiseerd door CESEP, 1999.*

vorming (op de werkvloer; in de functie) het stelsel van betaald educatief verlof.¹⁵ De recente regeringsbeslissingen gaan nog een stap verder in de slechte richting.

Zowel in verband met levenslang leren als met permanente vorming in de bedrijven, moet er dan ook onderhandeld worden over twee soorten rechten:

- > **een individueel recht op vorming, gewaarborgd door de wet**, waarvoor de werknemer zelf kiest: hieronder zou in het bijzonder zijn recht op een overzicht en de erkenning van zijn bekwaamheden vallen. Hij zou daarvoor ook fiscale voordelen kunnen genieten;
- > **een collectief recht**, binnen een wettelijk kader, dat de huidige opleidingsplannen die binnen de onderneming onderhandeld worden zou versterken, op basis van meer algemene sectorovereenkomsten. Via deze plannen zouden de stages en de opleidingen van alternerend lerende jongeren plaatsvinden en ook de herscholingen, de beroepsvervolmaking, de permanente vorming op de werkvloer,...

3. De beroepkaart en de kwalificatiestructuur moeten permanent opnieuw vormgegeven en bijgewerkt worden

Bij het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw, richtte de Franse Gemeenschap naar aanleiding van het decreet rond “de opdrachten van de school” de *Commission communautaire des profils et des qualifications* (CCPQ - Gemeenschapscommissie voor profielen en kwalificaties) op. Die moest, vanuit een omschrijving van de beroepen en de daarmee samenhangende bekwaamheden (beroepsprofielen), opleidingsprofielen opstellen waaraan de scholen moesten tegemoetkomen.

Vanuit dit oogpunt van levenslang leren, heeft de regering van de Franse Gemeenschap zich ertoe verbonden om, in het kader van haar ‘Contrat pour l'école’, de CCPQ te verruimen en te herschikken. Dit is nodig voor de noodzakelijke hervorming van het technisch en beroepsopleiding tot een brede kwalificerende onderwijsruimte die het strikte kader van het onderwijs zou overstijgen. Samenwerking met de beroepsopleiding voor volwassenen en met het hoger onderwijs van het korte type, moet de jonge en minder jonge leerlingen toelaten een vlotter traject te lopen en op eigen tempo de bekwaamheden te verwerven, in plaats van door mislukking op school in een impasse te belanden.

Daartoe moeten de beroepen en ambachten in kaart gebracht worden, moeten de ervoor vereiste kwalificaties gestructureerd worden in modules – waarbij sommige kwalificaties rechtstreeks toegang zouden kunnen geven tot geschoold werk, dat als dusdanig ook erkend wordt door de sociale partners, de regelgeving of op de vrije markt.

Samengesteld uit modules zouden deze richtingen – die overigens ook ruimte zouden bieden voor meer individueel afgestemde trajecten – op bepaalde niveaus bekrachtigd worden door proeven waarin de verworven bekwaamheden opgenomen zijn, ook wat de algemene kennis betreft. Zo krijgt “diplomen” een nieuwe invulling.

© Consortium de validation des compétences - Jean Pierre Ghilysen

Die opheldering van het kennislandschap moet de sociale gesprekspartners de kans bieden om deze herschikking van beroepen en kwalificaties in de sectoren en de ondernemingen sociaal-economisch aan te wenden bij de collectieve overeenkomsten, bij het bepalen van kwalificaties en van lonen.

Deze hele hervorming past tenslotte binnen het Europees Kwalificatiekader dat 8 niveaus bepaalt waarbij de lidstaten hun eigen systemen moeten doen aansluiten. Op dit ogenblik stellen de beide gemeenschappen hun respectieve raamwerk op, in de hoop vervolgens tot overeenstemming te komen over een federaal Belgisch kader, dat nauwe samenhang zal vertonen met de 8 door het Europees Kwalificatiekader omschreven niveaus.

4. Een globaal beleid van levenslange voortdurende school- en beroepsoriëntering

Voor de gebruiker is een algemeen overzicht van de ambachten en beroepen onontbeerlijk. Natuurlijk is er een uitgewerkte visie van de kwalificatie- en modulestructuur nodig. Maar deze twee aspecten alleen volstaan niet. De burger-gebruiker moet ook wegwijs gemaakt worden en een steuntje in de rug krijgen.

Helaas biedt de school geen "oriëntatie" en leert ze de jongeren niet hun lot in eigen handen te nemen en verdringt ze het levensplan van de jongere eerder dan er richting aan te geven. Ook in de chaos in de sector van de volwassenenoriëntatie moet orde geschapen worden: overzicht van de bekwaamheden, het testen van technische en beroepsbekwaamheid, screening, coaching,... Er moet een globaal oriënteringsbeleid gevoerd worden.

In het verlengde van het systeem dat de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschapscommissie (COCOF) van Brussel en de Vlaamse Gemeenschap al ingevoerd hebben, moet ook een dynamisch maar niet dwingend beleid voor erkenning van competenties ontwikkeld worden.

Tot besluit en op gevaar af te karikaturiseren door al te beknopt te willen zijn, kunnen

we stellen dat we vandaag in een informatiemaatschappij leven, maar dat de kennismaatschappij (en de sociaal-economische aanwending daarvan) nog niet bestaat. De industriële samenleving, gekenmerkt door de arbeidersbeweging en het stelsel van sociaal overleg, was erin geslaagd de informatie van toen te bundelen in "kennis" die overdraagbaar en sociaal-economisch bruikbaar was voor de hele samenleving en meer in het bijzonder voor de sociale spelers, werkgevers en werknemers (cf. de beroepen, de kwalificaties en de diploma's).

Vandaag, tegen een geglobaliseerde kapitalistische achtergrond, beleven we een zoektocht naar nieuwe vormen om de huidige informatie met betrekking tot de zogenaamd nieuwe bekwaamheden om te zetten in kennis. Kennis die niet enkel nuttig is voor de onderneming (beroepskennis, kwalificaties), maar ook voor de gemeenschap en de individuen (via een nieuwe vormgeving van de kennis in ervaringsbewijzen, getuigschriften, en diploma's).

Daarin ligt ook de kiem voor een nieuw sociaal compromis, waarbij de staat weer een grotere rol speelt en de sociale zekerheid beter gefinancierd wordt om de burgers het recht te geven zich "in alle zekerheid" levenslang te kunnen vormen.

Er zou ongetwijfeld heel wat meer vooruitgang geboekt moeten worden op deze 4 werkerterreinen voor levenslang leren, mocht de sociale beweging zich opnieuw op de voorgrond wagen voor een echt debat over "flexibiliteit" en voor een nieuwe opvatting van de sociale zekerheid. We moeten dringend komaf maken met het huidige gepraat over "tekorten" en over "veiligheid" en het eindelijk weer eens hebben over "sociale zekerheid".

Wie zei ook weer: “Wie begrijpt, heeft half gewonnen”...

Een concreet voorbeeld : het project “Mijn loopbaan”, het nieuwe platform van de VDAB

Bondige samenvatting van de uiteenzetting die Gaston DEMAN, Adjunct-Algemeen Directeur van de VDAB, voor de Vakbondsraad hield.

Loopbaanbeheer is een van de prioriteiten van de VDAB geworden. Daartoe zal aan werknemers een nieuw dienstverleningsplatform worden aangeboden, zodat ze zelf hun loopbaan kunnen beheren. Op dit platform worden aan de oorspronkelijke opleiding ook de vervolmaking toegevoegd en de competenties die na de studies zijn verworven. Geleidelijk aan worden de opleidingscentra van de VDAB omgevormd tot competentiecentra waar, naast opleidingen, ook een nieuwe loopbaandienstverlening wordt geboden.

Elk jaar veranderen in Vlaanderen zowat 6 tot 7% van de werknemers van werk.

Via “mijn loopbaan” zullen de werknemers hun competenties kunnen screenen en hun beroepsbekwaamheid inschatten, zodat ze op basis hiervan een nieuw loopbaanplan kunnen uittekenen. Diploma's, beroepservaring en titels van beroepsbekwaamheid zullen opgenomen worden in een portfolio, dat de werknemer gedurende zijn hele loopbaan kan bijhouden en dat hem helpt bij zijn zoektocht naar werk. Hij kan het via internet aan werkgevers bezorgen voor een eventuele aanwerving.

Voor kleine en middelgrote ondernemingen is deze dienstverlening van groot belang; zij zijn immers minder goed uitgerust om de competenties van de werknemers te beheren.

The screenshot shows the VDAB website interface. At the top right, there are links for 'Agenda', 'Cijfers', 'Over VDAB', 'Werklinks', 'Contact', and 'Sitemap'. Below this is a navigation bar with buttons for 'Home', 'Werk zoeken', 'Werk aanbieden', 'Opleidingen', 'Carrière', and 'Mijn VDAB', followed by a search bar. The main content area features a 'Welkom' banner with several statistics: 'Vind een job' (65398 jobs), 'Solliciteer spontaan bij 2728 bedrijven', 'Schrijf je in als werkzoekende', 'Kies uit 1874 opleidingen', 'Kies uit 216407 cv's', and 'Vind een VDAB-kantoor in jouw buurt'. There is also a section titled 'Uit het dagboek van Kato' with a quote and a 'Log in op Mijn VDAB' section with input fields for 'Gebruikersnaam of rijksregisternummer' and 'Paswoord'.

Hoe zal de Actieve Welvaartsstaat de werklozen in België een loer draaien?

Door Yves Martens, medewerker van het *Collectif Solidarité Contre l'Exclusion* (Collectief Solidariteit tegen Uitsluiting) en woordvoerder van het Platform 'Stop de Jacht op Werklozen'

Een verleidelijk denkbeeld

Links of rechts?

Tegen de huidige achtergrond van massale en structurele werkloosheid, werd het model van de Actieve Welvaartsstaat (AWS) geestdriftig onthaald. Het kon zowel links als rechts verleiden. De AWS heeft dan ook twee zijden. Christian Arnspurger onderscheidde twee versies: de versie van rechts "die erin bestaat de staat in te zetten als bestraffer die personen, voorheen vrijgesteld van elke verplichting, aanzet tot actief gedrag en een sanctieschema instelt wanneer ze zich aan hun participatieve burgerplicht trachten te onttrekken"; de versie van links "die de staat inzet als begeleider die alle leden van de samenleving bijstaat om de "sociale risico's" beter te voorkomen en hen een aanmoedigingschema voorstelt".¹⁶

Angelsaksische Workfare of Scandinavische activering?

Het links/rechts-prisma blijkt hier niet aangegeven. Het model van de AWS kan inderdaad op twee wijzen uitgevoerd worden, maar de breuklijn lijkt ons eerder te liggen bij de keuze voor het maatschappijmodel dat een land inzet om, via beleidsmaatregelen, de omvorming van de Welvaartsstaat in Actieve Welvaartsstaat concreet te verwezenlijken. Het links/rechts-denkschema kan hier niet toegepast worden, in elk geval niet als men onder "links" de partijen verstaat die lid zijn van de PES (Party of European Socialists). Tal van

zogenaamd linkse regeringen immers, willen hervormingen doorvoeren en beroepen zich daarvoor op de AWS, terwijl de gegeven impulsen absoluut niet gelijk zijn. Wij vinden dat er eerder een onderscheid moet worden gemaakt tussen het Angelsaksische en het Scandinavische model. Het eerste zet alles in op tewerkstelling, het andere is meer gericht op begeleiding.

Van ontwerp tot verwezenlijking – hoe verloopt dit in België?

Het ingeroepen model

Wie beweert een model te volgen, pleegt bedrog wanneer hij scheve vergelijkingen gebruikt en hele stukken van het voorbeeld waarop hij zich beroept, verdoezelt. F. Vandembroucke, meesterontwerper van de AWS in België, heeft ontegensprekelijk inspiratie gehaald bij het Angelsaksische model toen hij doctoreerde in Oxford. De hervorming van het bestaansminimum, die onder de paars-groene regering al werd gesteund door de Vlaamse socialisten (via Vande Lanotte), wees er trouwens op dat de activering voornamelijk, zo niet uitsluitend, met tewerkstelling te maken had. Zou de activering van de werklozen dan anders gepland worden? Jean Faniel (*Réactions syndicales et associatives face au «contrôle de la disponibilité des chômeurs»*, L'année sociale 2004, Brussel, 2005, pp. 133-148) zegt daarover: "Toen

¹⁶ Arnspurger, Christian, *L'État Social Actif : concepts fondamentaux et problèmes éthiques*, november 2001, Chaire Hoover, U.C.L.

Het standpunt van de actoren

17 Apprendre vraiment du Danemark : réflexion sur le ‘miracle danois’, document van de EU 05/2, februari 2005, Noisy-le-Grand, miméo.

F. Vandenbroucke op 6 februari 2004 een akkoord aankondigde met de sociale partners, legde hij uit dat, zijns inziens, het uiteindelijk aanvaarde mechanisme geïnspireerd was op het ‘Scandinavisch model: in ruil voor een strikter individueel recht op begeleiding, zal de werkloze verplicht zijn opleiding en controle te aanvaarden.’ Er zal een samenwerkingsovereenkomst komen met de gefederaliseerde entiteiten die verantwoordelijk zijn voor de begeleiding van de werklozen. Maar de federale tekst, omgedoopt in “controle op de beschikbaarheid van de werklozen” omvat geen enkele begeleidingsmaatregel voor de werklozen en beperkt zich tot de dwangdimensie die ook uit de titel spreekt.”

De typisch Belgische “mengelmoes”

Een typische Belgische ingewikkelde situatie! Het is vergeefs zoeken hoe het plan voor de “jacht op de werklozen” zich met recht zou kunnen beroepen op het beroemde Scandinavische model. Daarnaast verwijzen lijkt de regering eerder de kans geboden te hebben om de vrees van de vakbonden wat te sussen. De begeleiding werd voorgesteld als het positieve luik van het plan, dat erop gericht was de werklozen, enerzijds, werkelijk te helpen (door activering op zijn Scandinavisch) en, anderzijds, te beschermen tegen sancties van de RVA (die zich vooral toespitst op tewerkstelling op zijn Angelsaksisch). De vakbonden hebben het spel meegespeeld, maar tegelijk duidelijk voorbehoud tegen het plan aangetekend en geëist dat die goede bedoelingen ook tijdens een evaluatie zouden worden nagetrokken. Doordat ze bekwamen dat syndicale begeleiders aanwezig mochten zijn bij de RVA-controles en door voor deze opdracht de nodige middelen in te zetten, zijn ABVV en ACV er daadwerkelijk in geslaagd de schade te beperken (de werklozen die syndicale begeleiding genieten, komen er onbetwistbaar beter van af dan wie er alleen voor staat).

Onwetendheid of slechte wil?

Het Scandinavische (of Deense) model kan niet alleen onmogelijk zomaar overgebracht worden omdat de realiteit op het terrein

totaal verschillend is. Zoals Jean-Claude Barbier van het Centre d’études de l’emploi¹⁷ zegt: “Wil men echt iets leren van Denemarken (...), dan moet men zich een eenvoudige sociologische regel eigen maken: duurzame en doeltreffende hervorming van een stelsel van tewerkstelling en sociale bescherming is slechts mogelijk wanneer ze ingebed is in een eigen maatschappelijke samenhang. Die samenhang is echter iets wat in de meeste economische analyses en politieke uitspraken over het hoofd wordt gezien.”

Komt deze onwetendheid voort uit een kortzichtig beleid, uit een gebrek aan analyse en denkwerk door onze besluitvormers en/of uit het feit dat dit model puur als een instrument wordt beschouwd? We kunnen moeilijk geloven in de onwetendheid en de naïviteit van een briljant vernuft als Vandenbroucke. We veronderstellen dan ook dat het Deens-Scandinavisch model louter gebruikt wordt om te sussen, zonder echte bereidheid/mogelijkheid om het toe te passen en wel wetend, bovendien, dat vermits dit deel van de opdracht voornamelijk opgelegd is aan de gewesten, men achteraf gemakkelijk zal kunnen zeggen dat zij in gebreke zijn gebleven en hun deel van het werk niet hebben gedaan. Maar het werkterrein is enorm: de herwaardering van het onderwijs, van het onderzoek en van de non-profitsector zou minstens 20 jaar vergen!

De maatschappelijke samenhang eigen aan Denemarken

Vakbonden en sociale bescherming

“Van Denemarken onthoudt men vooral de flexibele contracten op de arbeidsmarkt, de gemakkelijke aanwerving en het ontslag. In de meeste uiteenzettingen wordt geen aandacht geschonken aan de andere aspecten van de Deense ‘gouden driehoek’ (de gulle sociale bescherming en het belang van het zogenaamde actieve beleid) en men heeft het nooit over de rol

van de werkgelegenheid bij de overheid en bij de dienstverlening.” ¹⁸

Het is immers niet omdat er geen wet op het ontslag is, dat men het land als een liberale Far West kan bestempelen. In een land waar de syndicalisatiegraad hoger ligt dan 80%, vindt het sociaal overleg minder zijn neerslag in wetten, maar eerder in bijzondere overeenkomsten, omdat die uiteraard interessanter zijn voor de partijen dan uniforme regels. Deze consensus overstijgt bovendien de collectieve overeenkomsten in een samenleving waar bijna volledige tewerkstelling bestaat. Barbier gaat zelfs zo ver te schrijven: *“In Denemarken kan men zich geen voorstelling maken van “onzeker werk”. Dit begrip heeft daar geen enkele zin. Bij werkloosheid ontvangt elkeen een hoge uitkering, die voor lange tijd en egalitair toegekend wordt en samengaat met een “activeringsaanbod” (opleiding, ondernemingsstage, ondersteund contract in de openbare of de privésector, enz.)”* ¹⁹

En nu zijn we bij de essentie aanbeland! Als de voorwaarden die het Deense model werkbaar maken, bij ons niet toegepast worden – weliswaar in een eigen en aangepaste samenhang maar op deze grondslagen – kan het systeem onmogelijk overgeplant worden. Bij ons is de relatieve waarde van de werkloosheidsuitkeringen onophoudelijk gedaald. Wij kennen geen “hoge uitkeringen”, wel integendeel, alle armoederapporten blijven erop hameren dat het niveau van de sociale uitkeringen geen waardig leven mogelijk maakt. Onze bestuurders weigeren ze op te trekken onder het voorwendsel dat werkloosheidsvallen moeten vermeden worden! In Denemarken bedraagt de werkloosheidsuitkering echter 90% van het referentieloon, begrensd tot € 394 per week. De uitdrukking “egalitair toegekend” betekent voornamelijk dat de rechten individueel gelden, ongeacht de gezins- en zelfs de financiële toestand van de uitkeringsgerechtigden. Hier geen statuut van samenwonenden. In deze omstandigheden is het natuurlijk veel gerieflijker om “actief” te zijn.

¹⁸ Barbier, *op.cit.*

¹⁹ Barbier, *ibidem*

Het standpunt van de actoren

Een echte actieve staat

De Scandinavische landen onderscheiden zich ook door hun massale en doeltreffende investeringen in onderwijs, onderzoek, permanente vorming (de uitgaven voor opleiding maken meer dan de helft uit van de zogenaamde activeringsuitgaven) en dienstverlening. De dienstverlening bestrijkt een hele reeks domeinen die bij ons ware werkloosheidsvallen zijn: hoeveel werklozen kunnen bij ons een bepaald werk niet aanvaarden, omdat er geen plaats is voor hun kind in een crèche, of omdat ze geen opvang vinden voor een bejaard familielid? Bovendien neemt werk bij de overheid een belangrijke plaats in: zowat een derde van de actieve bevolking werkt voor de staat, hoofdzakelijk in plaatselijke collectieve voorzieningen. Daar is dus geen sprake van de “ontvetting”, die in België maar blijft woeden.

De beste der werelden?

Zoals elke ideologie heeft ook de AWS, zelfs de Scandinavische versie, zijn mindere kant: het gaat om een samenleving waar voortdurend alles gecontroleerd wordt, waar een

enorme druk wordt uitgeoefend op de individuen (de noordelijke landen zijn koplopers in Europa wat het aantal zelfmoorden betreft), een zeer gesloten samenleving ook. Het immigratiebeleid is bijzonder beperkt en is zelfs nog strikter geworden met de centrumrechtse coalitie die er sinds 2001 aan de macht is. Doordat ze in het parlement in een minderheidspositie zit, is ze afhankelijk van de stemmen van een xenofobe bondgenoot. Een dergelijke conservatieve regering, die gesteund wordt door extreem rechts, is ook wat J.-M. Dedecker in België met het Vlaams Belang zou willen zien!

Het systeem heeft ook bijgedragen tot een verlaging van alle lonen. In Denemarken daalde het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde van 79,1% in 1980 tot 70,9% in 1990 en nog slechts 68,3% in 2000.

Besluit: steeds lager?

Van in het begin al heeft het platform www.stopjachttopwerklozen.be gewezen op het gevaar dat niet enkel de rechten van de werklozen zouden worden aangetast, maar ook de rechten en de lonen van alle werknemers. In België is de AWS tot nu toe slechts toegepast met betrekking tot de dwingende aspecten en het op de helling zetten van de sociale rechten. Wij denken niet dat het om een “verstrooidheid” van onze bestuurders gaat. Zij zien af van hun opdracht om voor sociale vooruitgang te zorgen ten voordele van een meedogenloze neoliberale economie.

Meer uitleg over het nieuwe controlesysteem en tal van getuigenissen en analyses zijn beschikbaar op de website www.stopjachttopwerklozen.be.

Interview met Philippe Van Muylder

Algemeen Secretaris van het ABVV-Brussel

Welke fundamentele veranderingen veroorzaakt het concept "Actieve Welvaartsstaat" volgens u?

PHILIPPE VAN MUYLDER: Het idee "Actieve Welvaartsstaat" heeft te maken met een verhaal: het woelige verhaal van een duo dat in de loop van de voorbije dertig jaar grondige veranderingen heeft ondergaan. Ik heb het over **solidariteit** en **verantwoordelijkheid**. De Actieve Welvaartsstaat is de vrucht van de veranderingen die dit duo onderging op een specifiek actieterrein van de staat: de behandeling en het beheer van personen die zich bewegen in de marge van de samenleving en dan denk ik – voornamelijk – aan de werklozen, de leefloongerechtigden, maar ook aan de jongeren die afhaken van school. Maar alvorens de geschiedenis van dit duo nader te bekijken, moeten we eerst de inhoud van beide begrippen goed begrijpen.

'Solidariteit' is een begrip dat zowel naar een realiteit verwijst: **de onderlinge afhankelijkheid** van de mensen, als naar een project: namelijk deze onderlinge afhankelijkheid te bekrachtigen, ze doeltreffend en duurzaam te maken.

'Verantwoordelijkheid' betekent dat we in juridisch individualistische samenlevingen leven waar de onafhankelijkheid van de individuen als basisbeginsel geldt. Een individu verantwoordelijkheid toekennen, is hem volledig gezag toekennen over zichzelf. De ander, alle anderen, kunnen hem dan ook alles wat hij doet en alles wat hij is, aanrekenen. Dat betekent het, wanneer men over iemand zegt dat hij 'verantwoordelijk is voor zijn lot'.

Deze opvatting van verantwoordelijkheid doet de werkelijkheid geweld aan. Het schuift met name alles terzijde wat de mensen door het noodlot ongevraagd toebedeeld krijgen. We

kiezen immers niet om rijk of arm geboren te worden en over het algemeen zijn we niet bij machte om daar veel aan te veranderen.

Eigenlijk hebben we deze beide begrippen (verantwoordelijkheid en solidariteit) nodig om inzicht te krijgen in de problematische koppeling bij uitstek van onze samenleving, namelijk die tussen het individuele en het sociale. Het ene begrip - de solidariteit - verwijst naar wat de personen verwachten van de gemeenschap, terwijl het andere - de verantwoordelijkheid - betrekking heeft op wat de gemeenschap verwacht van de personen.

Let wel: verantwoordelijkheid en solidariteit vormen geen twee mogelijke formules voor samenleven, het zijn geen opties waartussen de sociale geschiedenis zich zou gewaagd hebben. Zo mag de sociaal-democratie niet enkel aan het verwezenlijken van louter solidariteit gehouden zijn. In de sociale geschiedenis is het eerder zo dat een cursor beweegt tussen de twee polen die beide concepten vormen.

Het standpunt van de actoren

Hoe sluiten “solidariteit” en “verantwoordelijkheid” in de hedendaagse geschiedenis op elkaar aan?

PHILIPPE VAN MUYLDER: In de 19e eeuw is de staat een **politestaat**; zijn optreden is beperkt tot het doen naleven van wet en orde, de algemene en juridische veiligheid te waarborgen, het privébezit te beschermen en, zo mogelijk, bovendien de werknemers in het gareel te doen lopen. De staat als een soort “nachtwacht” die zich beperkt tot het doen naleven van enkele (vooral voor de markt...) essentiële vrijheden. De maatschappij wordt beschouwd als de som van autonome individuen, die volkomen vrije keuze hebben en dus ook individueel verantwoordelijk zijn voor hun leefomstandigheden. In deze hyperindividualistische wereld is er nauwelijks plaats voor solidariteit.

Op het einde van de 19^e eeuw ontstaat geleidelijk aan wat later de sociale staat wordt genoemd of Verzorgingsstaat, of ook nog

sociaal-democratie. Sleutelwoorden zijn hier: hervreiding van de rijkdom en regeling van de markt.

Uit dit model kwam ambitieus het sociaal beleid voort, dat zijn wortels had in een gemeenschappelijke visie op de mens en verbonden was met onze twee fundamentele waarden: individuele verantwoordelijkheid en sociale solidariteit.

Dit model heeft openbare diensten opgericht, overheidsondernemingen, kortom een democratische openbare macht die tot doel had eenieder gelijke toegang te bieden tot de basisrechten.

De algemene context waarbinnen deze omwenteling plaatsvond, is bekend. De snelle opkomst van extreme armoede waarvan de oorzaak niet lag in de afwezigheid van werk of in marginaliteit zoals onder het Ancien Régime, maar eerder... in de bloei van de industrie waarvan ze zowel voorwaarde als gevolg was.

De sociale staat is evenwel ook geboren uit een nieuwe voorstelling van de begrippen risico en ongeval: in de industriële samenleving was een “ongeval” niet langer te wijten aan een speling van de natuur, aan individueel gedrag of aan het “noodlot”. Het was niet langer uitzonderlijk of buitengewoon, maar vloeide voort uit de normale loop van de collectieve activiteiten, het had te maken met de sociale omstandigheden, meer bepaald met de gevaren die eigen zijn aan het leven in een samenleving. **Het is in de samenleving zelf en juist door de organisatie ervan dat individuen, met geduchte regelmaat, schade oplopen.** Dit is een belangrijke vaststelling die ertoe zal leiden dat aan de burgerlijke verantwoordelijkheid van gemeenrecht, gebaseerd op de fout, ook een “sociale verantwoordelijkheid” wordt toegevoegd, die gebaseerd is op het risico... Vandaar de uiteraard zeer vernieuwende idee dat de samenleving moet werken als een gigantische verzekeringsmaatschappij...

Het vervolg kennen we: na afloop van de Tweede Wereldoorlog werd een systeem ingevoerd dat recht op uitkeringen biedt wanneer men slachtoffer wordt van een bepaald risico: dit systeem is onze Sociale Zekerheid.

Sinds enkele jaren werd het duo solidariteit/verantwoordelijkheid, de hoeksteen van de sociaal-democratische constructie, aan het wankelen gebracht. Het idee verantwoordelijkheid won geleidelijk aan kracht, zodat de algemene economie van de sociale staat op verschillende niveaus verstoord werd. Zo zijn we aanbeland bij het ontstaan van de **Actieve Welvaartsstaat**, sinds juli 1999 de officiële doctrine van de Federale regering.

Op het eerste gezicht gaat het om een buitengewoon sympathiek idee: Actief - welvaartsstaat, allemaal begrippen die een positieve klank hebben. Volgens zijn verdedigers is de Actieve Welvaartsstaat een nieuw project dat ontworpen is om het hoofd te bieden aan nieuwe problemen waarmee de traditionele sociale staat geconfronteerd wordt, zoals de veroudering van de bevolking en de overgang van een industriële economie naar een informatie-economie.

Door deze nieuwe elementen, door de werkloosheid en de pensioenen, door de huidige opvatting van het sociale-zekerheidssysteem, zijn de individuen steeds meer afhankelijk van de Verzorgingsstaat. Frank Vandenbroucke is van mening dat deze groeiende afhankelijkheid de traditionele sociale staat dreigt te verstikken. Allereerst omdat de verschillende uitkeringen de staat veel kosten en ook omdat de afhankelijkheid van uitkeringen tot sociale kwetsbaarheid leidt (de werklozen bijv. in een val sluit). Bovendien is het sociale risico voorspelbaar (bijv. het beduidend grote gevaar op sociale uitsluiting voor personen met een laag scholingsniveau, doordat op de werkvloer nieuwe eisen worden gesteld).

Mensen die sociale bescherming genieten moeten dan ook, indien mogelijk, opnieuw ingeschakeld worden in de samenleving en dus geen uitkering krijgen maar... een tweede kans.

Het standpunt van de actoren

Maar die tweede kans grijpen, dat behoort **tot de verantwoordelijkheid** van de personen zelf!

Doen ze dat niet, dan dreigen ze gewoon hun uitkering te verliezen, voor altijd of voor een bepaalde periode.

In België werd dit sociaal denkbeeld in 2002 ingevoerd door minister Vande Lanotte, die de wet op het bestaansminimum heeft gewijzigd. Binnen hetzelfde denkraam moeten we ook het recent verscherpte toezicht op de beschikbaarheid van de werklozen situeren, evenals de verplichting voor ontslagen oudere werknemers om via een “reconversiecel” te gaan vooraleer eventueel met brugpensioenen gesteld te worden (een verplichting die sinds het Generatiepact op hen weegt). Met deze hervormingen wordt opnieuw de zeer oude verdenking ingevoerd dat wie een uitkering ontvangt misschien niet de nodige inspanningen heeft geleverd om zich uit die toestand te redden en er dus ook wel enige schuld aan heeft. Vandaar ook, dat zijn laksheid of slechte wil met recht gesanctioneerd mag worden...

Verantwoordelijkheid lijkt dus voortaan het hele toneel te willen inpalmen; de egalitaire bevestigingen en strakke staatsinmenging van de Verzorgingsstaat zijn naar de achtergrond verdrongen.

Blijft nog de vraag: een staat die de sociale hulp aan zijn uitgeslotenen aan voorwaarden verbindt, is dan misschien wel actief, maar is hij nog wel sociaal?

Wat zijn volgens u de gevolgen van deze evolutie voor de vakbonden?

PHILIPPE VAN MUYLDER: Ik zie er minstens twee. De eerste heeft te maken met de historische rol die de vakbonden – en dan vooral het ABVV – gespeeld hebben in het ontstaan, de versteviging en het beheer van de sociale staat. Het lot van de grote vakbonden en van de sociale staat zijn intrinsiek met elkaar verbonden: de vakbonden zijn gestoeld op het idee van solidariteit en hebben hiermee een stempel gedrukt op de ontwikkeling van de staat.

Ze gingen zo ver om deel te nemen aan het beheer van deze nieuwe staat door hun aanwezigheid in veel openbare instellingen (RVA, NAR,...); ze konden dit doen omdat de grondbeginselen van deze staat ook hun principes waren. Zoals we hebben gezien, is vandaag de cursor verplaatst: het idee van fout steekt opnieuw de kop op, natuurlijk ten koste van het idee van collectieve verantwoordelijkheid.

Principes ondergaan veranderingen, een nieuwe staat tekent zich af. Welke rol zullen de vakbonden spelen of zullen ze nog willen spelen in dit scenario? Hoe zal het ABVV zich opstellen in deze nieuwe omgeving? Dit is geen eenvoudige zaak...

Een tweede implicatie zie ik voor onze functie als “tegenmacht”. In de debatten over de crisis waarin de sociale bescherming zich bevindt, legt de pers bijna uitsluitend de nadruk op de *financiële* problemen (het beroemde “tekort in de Sociale Zekerheid”) en op de structurele, voornamelijk demografische evolutie (de beruchte vergrijzing).

Men zou gaan geloven dat de hervormingen van de sociale bescherming (en het verschijnen van de nieuwe staat waarvan ze de voorbode zijn) het noodzakelijke gevolg zijn van economische dwang.

In werkelijkheid echter, wordt binnen de Europese Unie vandaag dubbel zoveel rijkdom geproduceerd als in 1970: het is vandaag dus tweemaal zo makkelijk om de sociale bescherming te organiseren en te versterken! Een dergelijke maatschappijkeuze blijft mogelijk, die hoeft niet verstoord te worden door enig “economisch pragmatisme”. Als tegenmacht is het onze taak om deze waarheden opnieuw aan het licht te brengen en de simplistische redeneringen te ontkrachten waaruit het “eenheidsdenken” ontstaat. In onze door de media beheerste maatschappij moeten we, om die doelstelling te bereiken, ons communicatievermogen aanzienlijk versterken.

Enkele syndicale krijtlijnen

Als het nieuwe werkgelegenheidsbeleid in het kader van de Actieve Welvaartsstaat beperkt blijft tot het invoeren van het Britse en Amerikaanse Workfarebeleid – d.w.z. gedwongen tewerkstelling waarbij de meest elementaire sociale rechten in de verdrukking komen – dan hebben de werknemers er natuurlijk niets bij te winnen.

Het ABVV blijft vasthouden aan de grondvesten van de sociale staat, die de arbeidersbeweging in de loop van de vorige eeuw en na harde strijd wist op te dringen. Deze sociale staat berust op sterke openbare diensten die openstaan voor iedereen en op sociale overeenkomsten tussen werkgevers en werknemers, die gebaseerd zijn op duurzame ontwikkeling van het productie-apparaat, op een collectieve verdediging van de arbeid en op een billijke verdeling tussen werkgevers en werknemers van de vruchten van de groei.

Het ABVV verzet zich en zal zich altijd blijven verzetten tegen het aantasten van dit sociaal compromis onder het dictaat van het liberalisme, beurspeculatie en wereldwijde concurrentie.

Daarom heeft het ABVV ook het beruchte “Generatiepact” verworpen, dat de Federale regering in het kader van de Actieve Welvaartsstaat voorstelde. De voorwaarden voor een nieuw sociaal compromis zijn duidelijk allerm minst vervuld. De verdere evolutie naar een nieuwe invulling van de sociale rol van de overheid kon echter niet gestuit worden.

Het activeringsbeleid dat we in dit dossier bespreken, stelt de **volledige tewerkstelling centraal in het sociale debat** en opteert voor een belangrijke verschuiving van het overheidsoptreden.

Voor de 90.000 Brusselse werknemers zonder werk is het belangrijk dat dit nieuwe werkgelegenheidsbeleid tenminste een *syndicale* omkadering gewaarborgd krijgt.

In dit stadium van het debat dat binnen het ABVV-Brussel wordt gevoerd, zijn drie krijtlijnen voor vakbondsactie uitgetekend:

1. de grondige kritiek op de doctrine van de activiteitsgraad
2. voorrang aan de bestrijding van werkloosheid en uitsluiting
3. het invoeren van een collectief loopbaanbeheer.

1 – Een grondige kritiek op de activiteitsgraad

Ter herinnering, het optrekken van de activiteitsgraad en van de werkzaamheidsgraad wordt voorgesteld als doelstelling van het activeringbeleid²⁰. In België benadert de activiteitsgraad 67% en de werkzaamheidsgraad bedraagt ongeveer 60%. Sommigen beweren dat deze cijfers abnormaal laag zijn. Daarbij vergeten ze dat heel veel mensen op arbeidsactieve leeftijd erin berusten om de arbeidsmarkt te verlaten bij gebrek aan bevredigende arbeidsvooruitzichten: ze studeren zo lang mogelijk, ze maken gebruik van de maatregelen m.b.t. brugpensioen of trachten te overleven met hun werkloosheidsuitkeringen.

Als argumenten voor het optrekken van de activiteitsgraad, voert men enerzijds aan dat de niet-actieven zwaar doorwegen op de collectieve solidariteit en op het concurrentievermogen van de ondernemingen en, anderzijds, de vrees dat er een tekort aan arbeidskrachten zou ontstaan in strategische economische sectoren, met het aan de loonstijgingen gebonden gevaar op inflatie...

²⁰ Een bondige definitie van activiteitsgraad en werkzaamheidsgraad vindt u in de inleiding op pagina 4.

Besluit

21 De openbare diensten : een principe, dossier van het ABVV nr. 4, mei 2004, p. 25

22 Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment, minimale werkloosheidsgraad waarbij de inflatie niet versterkt.

Als men meer mensen aanzet om werk te zoeken, heeft dit ook als gevolg dat de eisen voor loonsverhoging worden tegengehouden. De druk op de lonen, die veroorzaakt wordt door toegenomen concurrentie onder de werknemers, zal volgens de voorstanders van het economisch liberalisme banen scheppen: het oude liberale refrein dus, dat ons wil doen geloven dat hoe meer winst de ondernemingen maken, hoe meer investeringen er nodig zijn om banen te scheppen. We hebben reeds aangetoond²¹ dat dit niet klopt: 25 jaar lang al stijgen de winsten zowat voortdurend, terwijl de accumulatiegraad (m.a.w. het deel van de winst dat werkelijk opnieuw in het productie-apparaat geïnvesteerd wordt en banen zou kunnen scheppen), stagneert.

Daar men terzelfdertijd dus niet voldoende banen scheidt om het gestegen aantal werkzoekenden op te vangen, leidt dit beleid van werkzaamheidsgraad niet tot een daling van het aantal werklozen, maar juist tot een stijging ervan!

Dit blijkt slechts een schijnbare contradictie wanneer men er de neoliberale economische literatuur op naslaat, waar het idee van NAIRU²² vandaag een sleutelpositie inneemt. Wat is die NAIRU? Het is de werkloosheidsgraad die net voldoende hoog is om een loonstijging te voorkomen...

Ook al lijkt dit op het eerste gezicht niet duidelijk, een beleid gericht op de werkzaamheidsgraad, kan in werkelijkheid leiden tot “meer mensen aan het werk & meer werklozen”.

Een andere vakbondskritiek op deze doctrine betreft de kwaliteit van de nieuwe of nog te scheppen banen. De dienstenchequebanen zijn daarvan het beste voorbeeld. 30.000 plaatsen voor thuis schoonmaak worden zo voor driekwart door de overheid gefinancierd via dit systeem van cheques. Deze banen mogen dan al een alternatief bieden voor zwartwerk, toch blijven ze bijzonder onzeker.

De vakbond moet uiterst kritisch blijven staan tegenover deze nieuwe doctrine van de activiteitsgraad en campagne blijven

voeren tegen het eenheidsdenken achter deze technocratische term. Hiermee wil men immers de schuld voor de werkloosheid bij de werklozen zelf leggen en de werkgevers ontslaan van enige verantwoordelijkheid; men roemt de weldaden van het liberalisme en schildert de openbare diensten voor werkgelegenheid af als uitermate ondoeltreffend.

2 - Voorrang aan de strijd tegen werkloosheid en uitsluiting

Het is absoluut noodzakelijk meer geïndividualiseerde oplossingen te zoeken, opdat elkeen zijn recht op arbeid zou kunnen uitoefenen: individuele bekwaamheden ontwikkelen, zorgen voor een gunstige omgeving, zodat het individu kan ingeschakeld worden in een arbeidsmarkt die zijn rechten respecteert... Daarom vraagt het ABVV massale investeringen in de opleiding van de werknemers en de hulp aan werkzoekenden in nood. Helaas moeten we vaststellen dat de systemen die vandaag in België ingevoerd worden, meer weg hebben van administratieve haarkloverij en een jacht op werklozen.

Tot een jaar of tien geleden, voerde een voluntaristisch werkgelegenheidsbeleid de boventoon dat berustte op de opvatting dat werkloosheid vooral een structureel probleem van het kapitalisme is en dat de bestrijding van de werkloosheid dus niet louter op de markt kon gebaseerd zijn. De Actieve Welvaartsstaat en het werkgelegenheidsbeleid dat hij schraagt, steunen op een totaal verschillende opvatting over werkloosheid, die goed lijkt op wat in de 19e eeuw gangbaar was: het individu is verantwoordelijk voor zijn situatie. Het is dus aan hem zich in te passen in de markt om aan de werkloosheid te ontsnappen. Om hem daarbij te helpen, stelt de Actieve Welvaartsstaat zich tot doel de werkzoekenden individueel te begeleiden bij hun zoektocht en elkeen de kans te bieden “levenslang te leren”. Bij de invoering van de Actieve Wel-

vaartsstaat in België en vooral dan in Brussel, is het luik “begeleiding en opleiding” bijzonder zwak gebleven. Als begeleiding wordt aan de werklozen voornamelijk een verscherpte controle van hun zoekgedrag voorgesteld. Het budget dat gewijd is aan opleiding blijft volstrekt ontoereikend om de honderdduizenden werklozen in ons land opnieuw aan werk te helpen.

Begin jaren negentig spande het nog jonge Brussels Gewest zich in om het hoofd te bieden aan hoge werkloosheid onder de Brusselse jongeren, vooral migrantenjongeren die de school hadden verlaten zonder diploma. De gewestregering steunde een experiment en later ook de ontwikkeling van plaatselijke initiatieven voor socio-professionele inschakeling die uitgingen van het middenveld, van sommige Brusselse gemeenten en van de OCMW's.

Deze originele initiatieven bestonden eruit, nog steeds trouwens, dat men deze jongeren die in grote moeilijkheden verkeerden, ging opzoeken en hen voorstelde om samen een beroepsproject uit te tekenen, opleidingen te volgen, eventueel studies te hervatten en, vooral, al hun problemen (thuis, met het gerecht, sociale problemen,...) op te lossen die hindernissen vormen bij hun zoektocht naar een eerste baan. In de jaren negentig werd deze aanpak omschreven als een beleid van “positieve discriminatie”.

Het tewerkstellingsbeleid van de OCMW's en de hervorming van het bestaansminimum liggen in dezelfde lijn van socio-professionele inschakeling, met nog een bijkomende doelstelling, namelijk de werklozen die uit de sociale zekerheid zijn gesloten, de kans bieden er opnieuw in te stappen. Daartoe worden elk jaar zowat 1.500 OCMW-steuntrekkers door de OCMW's zelf aangeworven, zodat ze opnieuw aan het werk gaan en hun rechten op sociale zekerheid herwinnen.²³

Naar aanleiding van de enorme stijging van werkloosheid en uitsluiting in Brussel, werden deze socio-professionele inschakeling-

spraktijken uitgebreid tot andere categorieën zoals werklozen en, sinds het begeleidingsplan voor werklozen ook tot alle werklozen, dadelijk vanaf hun eerste dag werkloosheid. Alle werklozen die zich bij de BGDA inschrijven, krijgen individuele begeleiding aangeboden en men stelt hen voor een contract voor beroepsproject af te sluiten. Oudere werknemers die het slachtoffer worden van herstructurering, zouden hetzelfde parcours moeten doorlopen via tewerkstellingscellen en outplacementmaatregelen.

Zo verliezen deze praktijken dus hun effect van “positieve discriminatie” ten voordele van werknemers met de meeste problemen. Ze worden steeds vaker op straf van sanctie opgelegd aan de werknemers en bij gebrek aan voldoende middelen voor opleiding, worden ze volledig uitgehold en dreigen ze overdreven gebureaucratiseerd te worden... De overheid telt immense bedragen neer voor de controle en de begeleiding van de werklozen, zonder enige waarborg van doeltreffendheid...

Is dit uiteindelijk geen grove verspilling? Zou een aanzienlijk deel van deze middelen niet nuttiger kunnen besteed worden aan het ondersteunen van de opleiding van de werknemers en aan onderzoek en ontwikkeling, zodat de bedrijven hun concurrentievermogen op gebied van kwaliteit kunnen verhogen; *maar ook* aan het financieren van echte banen, bijvoorbeeld in de dienstverlening aan de gemeenschap (sociaal, opvoeding, cultuur, milieu,...)?

De vakbonds beweging vindt dat de ontwikkeling van een activeringsbeleid in Brussel minstens het volgende vergt:

- > **vooraf massale investeringen in de onderwijs- en opleidingssystemen**
- > **een economisch herstelbeleid dat banen schept**
- > **syndicale omkadering van de activeringsmaatregelen zodat de jacht op werklozen gebannen wordt.**

²³ Artikel 60 van de organieke wet op de OCMW's van 1976

“Helpen zonder uit te sluiten”

Congresresolutie van het ABVV-Brussel - 15 mei 2006

Het activeringsbeleid (activering van de werknemers en van hun sociale uitkeringen) van de “Actieve Welvaartsstaat” zou erop gericht zijn ons sociaal stelsel doeltreffender te maken en het tekort in de sociale zekerheid te verminderen. Dit beleid berust op de overtuiging dat “armoede enkel kan bestreden worden door werk”. En sommigen voegen daaraan toe: “werk, ongeacht de aard en de kwaliteit ervan”. In deze logica geldt dat “onzeker werk beter is dan helemaal geen werk”.

Het ABVV-Brussel ziet het anders.

Uiteraard moet de overheid uitdagingen als werkloosheid en uitsluiting aangaan en nieuwe beleidslijnen voor “volledige tewerkstelling” uittekenen. De begeleidende maatregelen voor hulp bij de zoektocht naar werk, de inschakelings- en opleidingsinstrumenten, het aanwenden van middelen van de sociale zekerheid om nieuwe banen van algemeen nut te scheppen, zijn ongetwijfeld nuttig. **Voorwaarde is echter, dat de menselijke waardigheid en de sociale verworvenheden worden gerespecteerd; dat er, met andere woorden, geen uitsluiting is en dat het bestaande werk niet onzeker gemaakt wordt.** Bovendien vereist dit op zijn minst dat de overheid meer geld steekt in de opleiding van de werknemers en in werkgelegenheidsbeleid. Het is, tot slot, ook volkomen onaanvaardbaar dat de werklozen verantwoordelijk gesteld worden voor de werkloosheid, of dat er druk op hen wordt uitgeoefend door te dreigen met het afnemen van hun uitkeringen. Zeer algemeen kunnen we stellen dat **niet de werknemers onbeschikbaar zijn, maar het werk! Niet de werklozen moeten gestraft worden; de fraudeurs gebruiken hen immers** (we verwijzen in dit verband naar de toestand in de Brusselse sector van de “phone shops”).

Het ABVV blijft waakzaam voor het gevaar van jacht op werklozen en zal elke andere vorm van activeringsbeleid met syndicale argusogen volgen.

Naar aanleiding van de nieuwe maatregelen voor begeleiding en controleren van de werklozen, heeft het ABVV-Brussel initiatieven genomen waardoor gestaag nieuwe solidariteitsbanden met de de werklozen zijn aangeknoopt. Het is ons doel deze acties verder uit te diepen.

3 – Voor een collectief loopbaanbeheer

Opleiding is een recht van de werknemers: bij het begin van de loopbaan als aanvangsopleiding, maar ook gedurende de hele loopbaan met het oog op sociale promotie, bijscholing en beroepsomscholing.

Als positief aspect voor de arbeidswereld, moet gewezen worden op de bereidheid om werknemers kansen op sociale promotie te bieden. Beroepsmobiliteit en arbeidsflexibiliteit kunnen door de werknemers als positief ervaren worden, indien ze bijdragen tot meer welzijn en hen toelaten werk en gezin beter te combineren. In een handelseconomie die openstaat voor de wereld, zijn massale investeringen nodig in het concurrentievermogen van de ondernemingen op gebied van kwaliteit. Dit moet gebeuren via onderzoek en ontwikkeling, technologische vernieuwingen, beroepsopleiding van de werknemers, zonder echter in de fout te vervallen van de kwantitatieve concurrentie die tot lagere lonen leidt.

Het ABVV steunt het opzetten van verschillende voorzieningen met betrekking tot opleiding, beroepsoriëntering, socio-professionele begeleiding en inschakeling, erkenning van beroepsbekwaamheden, gelijkstelling van beroepsgetuigschriften,... maar dan enkel en alleen met het oog op sociale promotie van de werknemers en vrijwillig.

Het voorstel wordt negatief, wanneer al deze voorzieningen aanmaningen worden voor alle werknemers, zoals dat het geval is in het Generatiepact waar de erkenning van competenties, de loopbaanbalans en outplacement verplichte trajecten worden in de loopbaan. Dan is het een gewicht dat op de schouders van de werknemers drukt. Na hun steeds langer durende zoektocht naar werk, moeten ze, willen ze aan het werk blijven, hun hele loopbaan lang aldoor opleidingen volgen, zich omscholen, testen en oriënteringsproeven afleggen.

Ergoer nog, dit “nieuwe” loopbaanbeheer maakt de werknemers “verantwoordelijk” en

effent het pad voor een verdere individualisering van de arbeidsbetrekkingen. Voor het merendeel van de werknemers wordt de loopbaan binnen de onderneming gepland, via het gezamenlijke werk, door middel van het voorbeeld en de raadgevingen van anderen. Er worden "collectieve" onderhandelingen over gevoerd. De invoering van deze nieuwe technieken van buiten het bedrijf (het loopbaanoverzicht, de oriëntering, de erkenning van bekwaamheden, outplacement,...) zal op termijn tot gevolg hebben dat ieders beroepstraject zal verschillen, dat de solidariteit die gesmeed was door het gemeenschappelijke lot, gebroken wordt.

Bovendien maakt het tekort aan overheidsmiddelen (vooral bij de Franstalige Gemeenschapscommissie) voor deze beruchte "derde weg", dit nieuwe loopbaanbeheer de facto ontoegankelijk voor de meerderheid van de werknemers, in het bijzonder voor de meest kwetsbare op de arbeidsmarkt.

De vakbondsbeweging wil dat dit enorme werkterrein van levenslang leren onder collectieve bevoegdheid blijft. Dit mag geenszins op de individuele verantwoordelijkheid wegen. Behalve de aanvangsopleiding, die onder de bevoegdheid van de overheid valt, moet dit levenslang leren ondergebracht worden bij de collectieve arbeidsbetrekkingen en verbonden aan de loononderhandelingen binnen het bedrijf, op sector- en interprofessioneel niveau.

Het zijn de ondernemingen die de kosten voor de nieuwe maatregelen rond flexibiliteit en loopbaanbeheer moeten dragen, ofwel rechtstreeks, ofwel via het socialezekerheidssysteem. Tijdens de periodes van opleiding, loopbaanoverzicht, outplacement, enz... moet het inkomen van de werknemers gewaarborgd zijn.

Dossiers van het ABVV-Brussel

Reeds verschenen nummers:

- Nr. 8 Kentering in de industrie en omvorming van het werk: welke syndicale aanpak voor het ABVV-Brussel?**
Februari 2006.
- Nr. 7 Een toekomst voor Brussel: volwaardig werk voor iedereen! De prioriteiten van het ABVV voor economie en tewerkstelling in Brussel,** juni 2005.
- Nr. 6 Brussel: industrie in de stad ?!**, januari 2005.
- Nr. 5 Brussel, die schone... Een politiek en syndicaal project voor Brussel,** september 2004.
- Nr. 4 De openbare diensten: een principe? Campagne voor het behoud en de bevordering van de openbare diensten,** 1 mei 2004.
- Nr. 3 Uitsluiting: een sociale boemerang? Campagne Syndicalisten tegen uitsluiting,** september 2003, *uitgeput*.
- Nr. 2 Straffeloosheid van de multinationals,** 1 mei 2003.
- Nr. 1 Vrijheid en Tolerantie: Een campagne tegen fascisme en racisme,** voorjaar 2003, *uitgeput*.

Deze nummers zijn downloadbaar op www.abvvbrussel.irisnet.be en gratis beschikbaar op aanvraag bij de Studiedienst van het ABVV-Brussel: telefoon: 02 552 03 34, e-mail: eric.buysens@abvv.be

Indien u onze volgende publicaties wil ontvangen, deel ons uw volledige gegevens mee.

Op de Vakbondsraad van 16 november 2005 probeerden we inzicht te krijgen in de omvorming van het werk in België en vooral dan in ons Gewest.

We stelden vast dat het verdwijnen van de industrie de organisatie van de arbeidsbetrekkingen overhoop gooit, voor meer onzekere banen zorgt en de “verdeling” van de werknemers in de hand werkt. Samen dachten wij na over mogelijk syndicaal weerwerk.

Deze analyse leidt bijna zonder omwegen naar de vraag: wat doet de staat of wat kan de staat doen aan deze omvorming? Sinds enkele jaren gaat het sociale beleid, zowel in België als in Europa, min of meer expliciet uit van het idee “Actieve Welvaartsstaat”.

Dit begrip wordt soms enthousiast onthaald en niet alleen aan de rechterzijde van het politieke spectrum – ook de linkerzijde wijst het niet af. Het is een eerder vaag begrip, een omstreden begrip ook, want het wordt gebruikt om hervormingen te rechtvaardigen die vaak strijdig worden geacht met de belangen van de werknemers.

